

FÖRBEREDANDE
GEOGRAFI

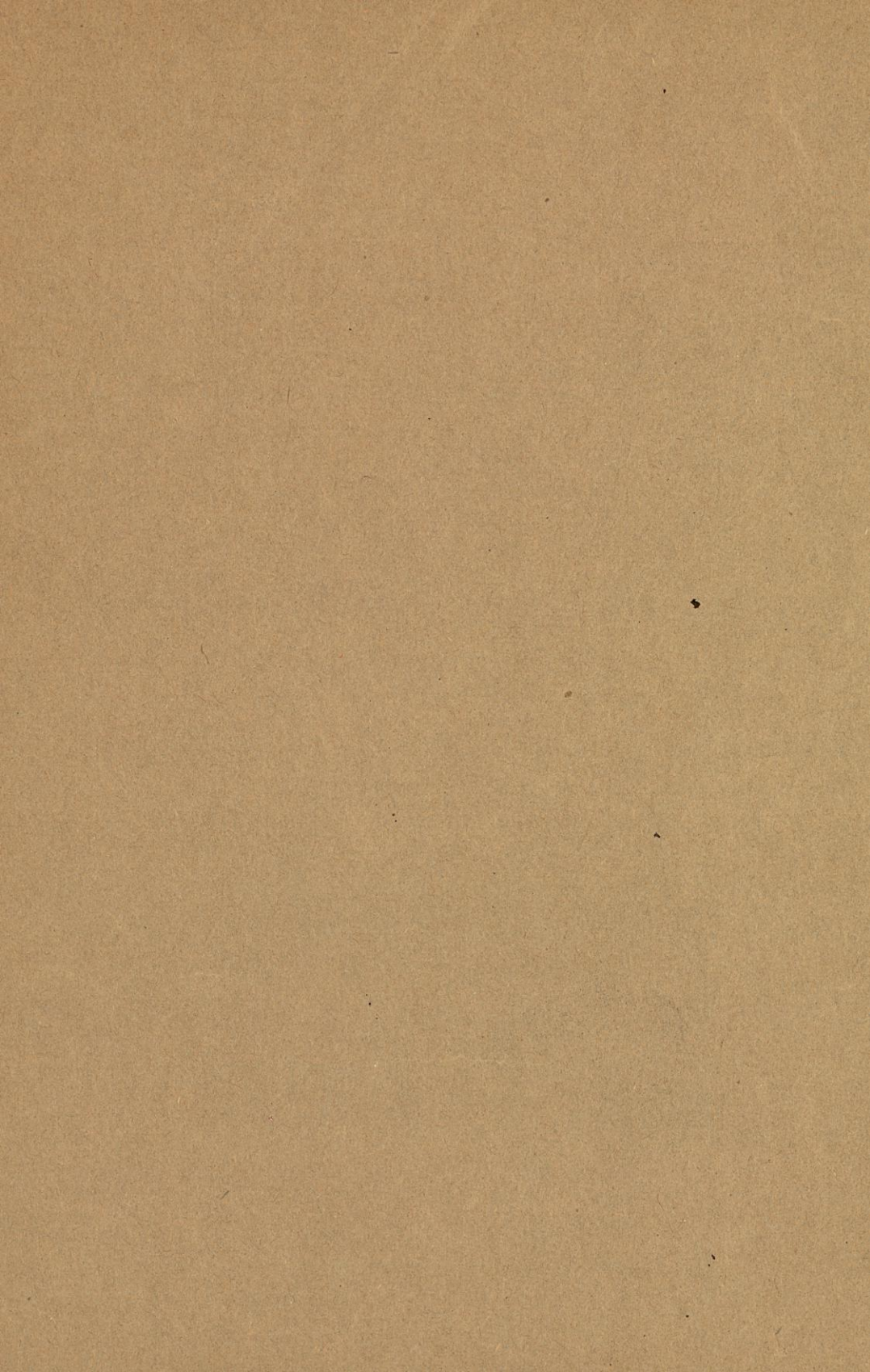
AF

ELIS LAGERBLAD.

FÖRSEDD MED 76 BILDER.

HELSINGFORS.
SÖDERSTRÖM & C:o,
FÖRLAGSAKTIEBOLAG.

FÖRBEREDANDE
GEOGRAFI

AF

ELIS LAGERBLAD.

FÖRSEDD MED 76 BILDER.

HELSINGFORS.
SÖDERSTRÖM & C:o,
FÖRLAGSAKTIEBOLAG.

HELSINGFORS,

J. SIMELII ARFVINGARS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG,

1891.

Förord.

För inträde i elementarläroverken och fruntimmersskolorna i vårt land fordras enligt nu gällande skollag bland annat „det väsentligaste af Finlands geografi, grunddragen af fysiska geografin samt kännedom af Europas riken och hufvudstäder“. Denna kunskap bör otvifvelaktigt i hufvudsak meddelas muntligen af läraren dels ute i naturen, dels och förnämligast med tillhjälp af kartan. Man kunde således tycka, att en lärobok här vore öfverflödig; dock torde hvarje erfaren lärare hafva kommit till insigt af att mycken tid inbesparas, om eleverna till stöd för minnet hafva en kortfattad lärobok. Denna kan onekligen bestå af endast en namnförteckning, såsom fallet är med den af D. Hahl utgifna förberedande geografin, och får i ingen händelse närma sig läseboken genom långa skildringar. En långvarig erfarenhet äfven på detta lägsta stadium af geografisk undervisning har hos mig stadgat öfvertygelsen, att en medelväg här är den bästa och i enlighet därmed är nedanstående lärobok affattad. Läromaterialet är meddeladt i form af sammanhängande text, men i så korta meningar som möjligt.

Den lilla bokens disposition är denna. Allt det, som är tryckt med gröfre stil, läses efter noggrann förberedelse lexvis af eleverna. Därvid kan icke nog ofta upprepas den förmaningen, att kartan utgör hufvudsaken och flitigt bör anlitas. För att väl fasta elevernas uppmärksamhet vid utbredningsförhållandena bör läraren, såsom också boken gifver vid handen, i ett sammanhang genomgå hela grupper t. ex. af öar, berg, floder o. s. v. Om en sådan undervisning bedrifves riktigt, behöfver den ingalunda blifva torr och tråkig. I alla händelser få icke kryddande skildringar i tid och otid inströs och störa sammanhanget. Bättre är att gifva de muntliga skildringarna öfver de genomgångna orternas utseende, betydelse m. m. i ett sammanhang och städse anknyta dem till ett åskådningsmaterial. Så vidt det varit möjligt, äro därför bilderna så valda, att genom dem olika företeelser på jorden vinna åskådlighet. De med fin stil tryckta styc-kena äro mer afsedda för läraren än för eleverna samt gifva små antydningar om hvar och huru läraren bör ingripa muntligen skildrande.

Antalet namn är betydligt mindre än hos Hahl och kan ju, om så önskas, ytterligare minskas. Det lilla som angående riken, folk och städer är tillagdt i slutet utöfver det, som programmet fordrar, innehåller det allra viktigaste, som hvarje bildad meniska bör känna. Det bör därför på alla skolstadier upprepas. Också finnes sådant upptaget i alla de goda förberedande geografier, som jag varit i tillfälle att rådfråga, t. ex. de af Foncin i Frankrike samt Seydlitz och Kirchhoff i Tyskland.

Helsingfors i september 1891.

Elis Lagerblad.

Inledning.

Geografiska benämningar.

Nu skola vi börja läsa geografi. Hvad är geografi?

Geografi är en beskrifning öfver jorden.

Vi bo själfva på jorden och borde således kunna beskrifva, huru den ser ut. Men jorden är så stor, att vi se endast en liten fläck däraf på en gång. Vi skola emellertid beskrifva den lilla del af jorden, som är närmast kring vår skola. Det är också geografi, och den känner hvar enda en. Skolan är kanhända i en stad. Hur ser en stad ut? Eller är den på landet. Hvad allt se vi där?

Nästan öfverallt i vårt land se vi högre och lägre ställen omvexla med hvarandra. Huru benämnas dessa höjder och sänkningar på jordytan?

Lägre höjder kallas *kullar* eller *bac-*
kar. Långa höjdsträckningar, bestående

Bild 1. Berg och dalar.

af sand och rullstenar, kallas *åsar*. *Landryggar* äro obetydligt sluttande, knappt märkbara upphöjningar i marken. Större höjder kallas *berg*. De bestå af sten. Höga, ödsliga berg benämnas *fjäll*. De högsta berg kallas *alper*. En sammanhängande sträcka af berg kallas *bergskedja*

eller *bergsrygg*. Denna består af tre delar: nedersta delen eller foten, mellersta delen eller sluttningen och öfversta delen eller kammen. De högst uppskjutande delarna af berget kallas *bergstoppar* eller *bergspetsar*.

Hvem kan säga namnet på ett berg, på en ås, som han själf sett?

En bergstrakt med mera jämn och platt yta kallas *massberg* eller *platå*.

Bild 2. Platå.

Vulkan är ett berg, ur hvars inre genom en öppning (kratern) tidtals uppkastas vattenånga, glödande stoft eller aska, en smält massa, kallad lava m. m. En vulkan benämnas äfven *eldsprutande berg*, emedan den glödande askan och lavan lysa som eld i nattens mörker.

Bild 3. Vulkan.

I hvarje bergland finnas fördjupningar, som vanligen blifvit utgräfd af rinnande vatten under årtusendens lopp.

En trång fördjupning mellan branta berg kallas *klyfta*. En vidare fördjupning mellan höjder benämnes *dal*. Om en dal löper mellan bergskedjor och i samma riktning som de, kallas den *längddal*; om den sträcker sig på tvären mot bergskedjans riktning, nämnes den *tvärdal*. *Pass* är en fördjupning tvärs öfver en bergskedja, hvarigenom människor kunna färdas. En dal, som på alla sidor omgifves af höjder, kallas *kitteldal*.

Ett vidsträckt land, hvars yta icke har större ojämnheter, kallas *slätt*. Om slätten har en höjd af mer än 200 meter (200 m) öfver hafsytan, får den namn af *höghäls*.

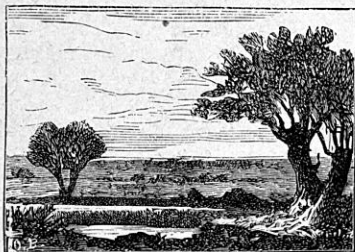

Bild 4. Slätt.

I allmänhet kallas ett land *lågland*, om det är mindre än 200 m öfver hafvet, men *höghäls*, om det är högre.

Stå vi på en höjd och se nedåt dalen, mötes ögat vanligen af glimmande vatten,

snön smälter, flyter en del af vattnet ofvan på jordytan utför sluttningen, medan en annan del sipprar in i jorden. Där bildas sig små fina vattenådror, hvilka samla sig och på vissa ställen tränga upp till jordytan.

Källa är en liten vattensamling, som porlar upp ur jorden. Det ur källorna rinnande vattnet förenar sig till längre rinnande vattendrag, hvilka i den mån de äro större kallas *bäckar*, *åar*, *elfvar* eller *floder*.

Början af en flod kallas dess *källa*, slutet dess *mynning*. Vid större floder iakttagas man dessutom *öfre loppet* närmare källan, *mellersta loppet* i midten och *nedre loppet* närmare mynningen. En flods *högra strand* är den, som man har till höger, dess *venstra strand* den, som man har till venster, då man tänker sig vara på floden med ansigtet vändt åt mynningen. När flere floder förena sig, kallas den största och vattenrikaste *hufvudflod*, de andra *bifloder*. Om en flod bildas genom sammanflödet af tvenne ungefär lika stora floder, kallas de dess *källfloder*. En hufvudflod bildar tillsammans med alla sina tillflöden ett *flodsystem*. Det land, inom hvilket ett flodsystem finnes, kallas ett *flodområde*. Gränserna mellan skilda flodområden benämnas *vattendelare*.

Då vattnet störtar utför en stark sluttning, bildas en *fors*; då det faller nedför ett brant berg, uppstår ett *vattenfall*.

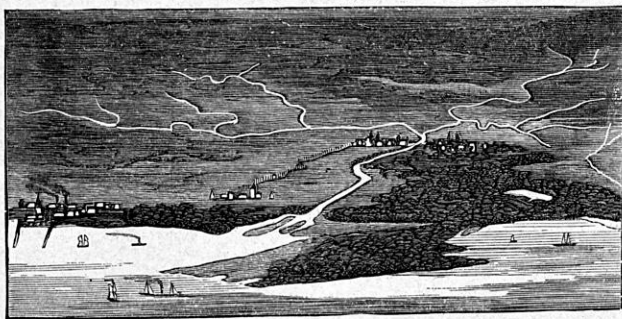

Bild 5. Flodsystem, flodområde, delta.

som än bildar en lång smal fåra i, än ligger utbredd öfver den djupaste delen af dalen. Dit nedrinne allt vatten från de omgifvande höjderna. När det regnar eller

Floderna föra med sig massor af grus och slam. Allt eftersom vattnets hastighet aftager, nedsjunker slammet i flodens mellersta och nedre lopp samt bildar där bankar, holmar och öar

Ett vid en flods mynning uppslammadt land kallas *delta*.

Sjö eller *insjö* är en vattensamling inne i landet.

Sjöarna hafva vanligen liksom floderna sött vatten. Men sådana sjöar, som sakna aflopp, hafva salt vatten.

Långa rader af sinsemellan förenade sjöar bilda en *stråt*.

Tänk efter namnet på någon å, någon elf, någon sjö, någon stråt, som du själf har sett!

Nu uppsöka vi ett högre ställe invid en större sjö eller det vida hafvet.

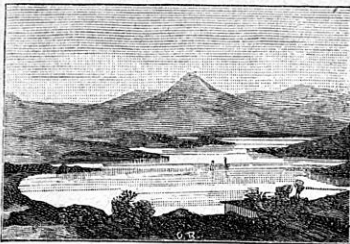

Bild 6. *Sjö*.

Den del af landet, som närmast sköljes af ett vatten, kallas *strand*. Hela den landsträcka, som ligger invid hafvet, benämnes *kust*.

Sällan är strandlinien rak. Än skjuter vattnet inåt landet, än åter landet ut i vattnet. Huru benämns dessa inskjutande delar af vattnet och dessa utskjutande delar af landet?

Vik är den del af ett större vatten, som skjuter in i landet. Om viken är bred och har en vid öppning mot hafvet, kallas den *bugt*; är den åter smal och förgrenar sig djupt inåt landet, nämnes

Bild 7. *Vik*.

den *fjord*. Med främmande namn kallas en vik och en bugt också *bay* [bä] och *golf*.

Hamn är en liten vik, där skeppen ligga skyddade. Mångenstädes har man nödgats skaffa sig en skyddad hamn genom att utbygga långa *vågbrytare*.

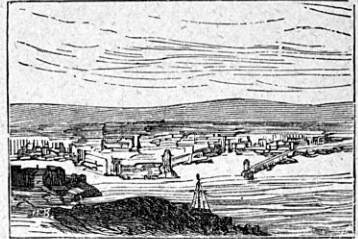

Bild 8. *Hamn med vågbrytare*.

Sund är ett smalt vatten, som förenar två större vatten och åtskiljer två land.

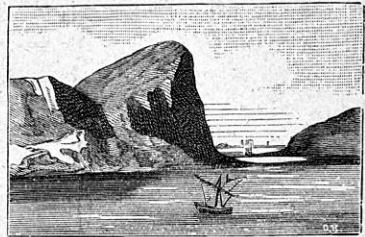

Bild 9. *Sund*.

Innanhaf kallas en större del af hafvet, som omgifves af land på många sidor och genom sund förenas därmed.

Nämn några bekanta vikar, hamnar och sund!

Ö är ett större land, som på alla sidor är omgifvet af vatten. *Holme* är ett litet vattenomflutet land. — En samling öar, holmar, klippor och skär utmed en kust kallas *skärgård*. En ögrupp benämnes äfven *arkipelag*.

Bild 10. *Öar och holmar*.

Halfö är ett land, som skjuter ut i hafvet och omgifves däraf på flere sidor, men på en sida sammanhänges med en större landmassa. — En mindre, mycket smal halfö kallas *landtunga*.

Bild 11. *Halfö eller landtunga.*

Udde eller *kap* är den yttersta i hafvet utskjutande delen af ett större land.

Näs är ett smalt land, som förenar två större land och åtskiljer två vatten.

Bild 12. *Näs.*

Ortbestämning och kartläsning.

För att kunna vägleda sig från ett ställe till ett annat måste man hafva reda på väderstrecken.

Väderstrecken äro fyra: *norr*, *söder*, *öster* och *vester*.

Ställa vi oss middagstiden kl. 12, då solen är högst uppe på himmelen, med ryggen åt solen, faller vår skugga framför oss

rakt åt norr, bakom oss ha vi söder, till höger öster och till venster vester. Solen går om morgonen upp i öster och om aftonen ned i vester. Om natten visar oss *Karlavagnen* och *polstjärnan* hvartåt norr är.

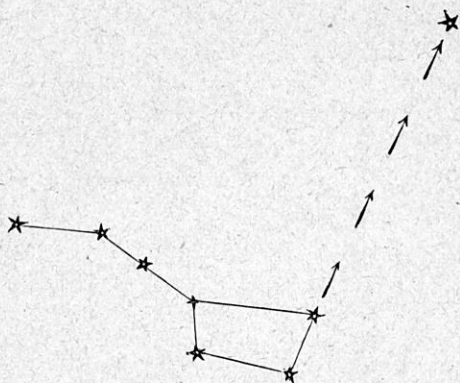

Bild 13. *Karlavagnen och polstjärnan.*

Vanligen nyttjas ett instrument, som heter *kompass*, för att få veta väderstrecken. Mellan de fyra hufvudväderstrecken finnas andra väderstreck.

Midt emellan norr och öster är *nordost*, midt emellan norr och vester är *nordvest*, midt emellan söder och öster är *sydost* och midt emellan söder och vester är *sydvest*.

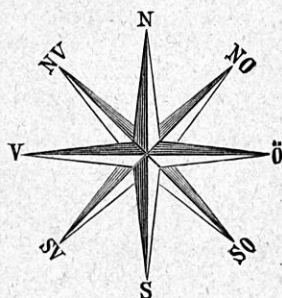

Bild 14. *Vindros.*

Låtom oss nu betrakta vårt skolrum! Åt hvilka väderstreck äro de olika väggarna? Åt hvilket fönstren, dörren, taflan m. m.? Åt hvilket väderstreck sitter kam-

raten A från kamraten B; C från B o. s. | skolrum, sedt uppifrån. En sådan bild kal-
v.? — Nu skola vi rita en bild af vårt | las en *plan*.

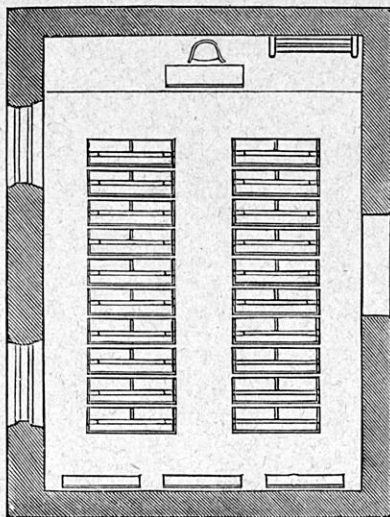

Bild 15. *Plan af skolrummet.*

På samma sätt kunna vi rita planer af | ännu mindre måste allt ritas, om man vill
hela skolhuset med dess korridorer, lärosa- | hafva en *plankarta* öfver skolgården med
lar samt därtill hörande uthus, lekplats m. | dess omgifningar.

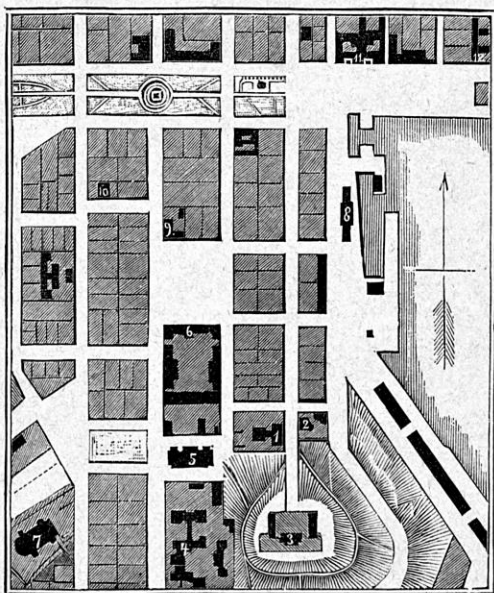

Bild 16. *Plankarta öfver en liten del af Helsingfors.*

1. Normallyceum. — 2. Tyska kyrkan. — 3. Observatorium. — 4. Kirurgiska sjukhuset. — 5. Gardesmanegen. — 6. Gardeskasernen. — 7. Nya lutherska kyrkan. — 8. Saluhallarna. — 9. Folkskola. — 10. Folkbibliotek. — 11. Societetshuset. — 12. Kejsarliga palatset.

Man kan också på en tafla eller ett papper afbildade hela landskap, hela land, ja hela jorden. En sådan bild kallas *karta*. En karta bör alltid ritas så att norr är uppåt, söder nedåt, öster åt höger och vester åt

venster. Huru man på en karta betecknar jordytans olika former, dess berg och dalar, dess floder och sjöar, dess vikar och öar m, m., finner man genom att noga jämföra närmast följande bilder med hvarandra.

Bild 17. Jordytans hafvudformer.

1. Synkretsen. — 2. Ö. — 3. Ögrupp eller arkipelag. — 4. Halkö. — 5. Landtunga. — 6. Näs. — 7. Klippor. — 8. Låg ö. — 9. Låg kust. — 10. Brant och hög kust. — 11. Dyner. — 11 b. Haf. — 12. Kap. — 13. Kulle. — 13 b. Kulligt land och vattendelare. — 14. Berg. — 15. Vulkan. — 15 a. Vulkanens topp och krater, b slutning, c fot. — 16. Bergskedja. — 17. Pass. — 18. Medelhögt berg. — 19. Fjälltopp. — 20. Alp med snöfält. — 21. Glacier eller jökel. — 22. Lågslett. — 23 a Högslett. — 23 b Tafelberg. — 24. Insjöar. — 25. Fjällsjö. — 26. Haf. — 27 och 28. Vik och bukt. — 29 och 30. Sund. — 31. Vågbrytare. — 32. Fyrtorn. — 33. Flodens källor. — 34. Bifloder. — 35 a Högra stranden, b venstra stranden. — 36. Nedre loppet. — 37. Utlopp, mynning. — 38. Delta. — 39. Vattenfall. — 40. Landsväg. — 41. Järnväg. — 42. Hångbro. — 43. Tunnel. — 44. Hamn. — 45. Sjöstad, by. — 47. Barrskog. — 48. Löfskog. — 49. Fjärdern. — 50. Hopmolen, eumuli. — 51. Skitmolen. — 52. Regumolen.

Geograph. Anstalt von

Bild 18. Kartbild of jordanian hufendörfer.

Geograph. Anstalt von

För att få en större landsträcka afbildad, måste hvarje del där af göras i förhål-

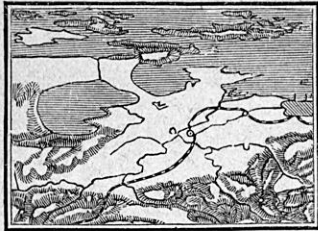

Bild. 19. Kartbild af jordytans hufvudformer minskad skala.

lande mindre, men för öfrigt af samma utseende, d. v. s. i minskad skala.

Det viktigaste ur globläran.

Då vi se omkring oss åt alla håll, förefaller det oss, som vore jorden en platt skifva och himmelen ett högt half. Men så är det icke.

Himmelen eller världsrymden är ändlös. Där sväfva oändligt många himlakroppar. De flesta af dem äro mycket större än hela jorden, men emedan de äro så ofantligt långt borta, synas de blott som små lysande punkter och kallas *stjärnor*. De för jordens invånare viktiga

dens skugga på månen är rund, huru jorden än må vara vänd.

En klotformig afbildning af jorden kallas *glob*. En glob visar oss bättre jordens utseende i dess helhet än en *världskarta* eller en *globkarta*.

Det tyckes oss, att jorden står stilla och att solen rör sig omkring henne. Dock är det tvärtom så, att jorden rör sig och solen är stilla.

Jorden är lik ett rullande klot, och har sålunda en tvåfaldig rörelse.

Jorden svänger sig omkring en linie i sitt eget inre. Den linie, kring hvilken jorden svänger sig, kallas jordens *axel*.

Ändpunkterna af jordens *axel* kallas *poler*. Den pol, som är vänd mot polstjärnan, kallas *nordpol*, den andra *sydpol*.

Eqvator eller *daggjänningslinie* kallas den linie, som tänkes dragen rundtomkring jorden från vester mot öster och på lika afstånd från hvardera polen. Eqvatorn delar jorden i två lika stora delar: *norra halfklotet* och *södra halfklotet*.

Eqvatorn är 40,100 km lång.

Eqvatorn, liksom hvarje annan cirkel, indelas i 360 lika stora delar, hvilka benämnas *grader* (360°).

En grad delas i 60 *minuter* (60'), en minut i 60 *sekunder* (60'').

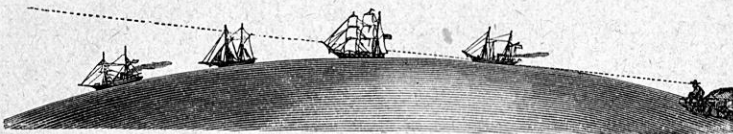

Bild 20. Jordens klotform.

gaste himlakropparna äro *solen* och *månen*.

Jorden är rund nästan som ett klot.

Detta har man på olika sätt iakttagit.

- 1) Om man från stranden ser ett fartyg resa rakt utåt hafvet, förlorar man först den lägsta delen, skrofvat, ur sigte och ser till sist blott masttopparna (Se bild 20). Detta beror därpå att hafsytan är kullrig.
- 2) Vid världsomseglingar har man rest beständigt åt samma håll utan att vända om och ändock återkommit till utgångspunkten.
- 3) Vid månförmörkelser ser man att jor-

Parallellkretsar kallas de linier, som tänkas dragna omkring jorden parallelt, d. ä. jämsides med eqvatorn. Afståndet mellan parallellkretsarna är 111 km och benämnas en *breddgrad*. Man räknar från eqvatorn mot polerna 90 breddgrader åt norr, *nordlig bredd* (n. br.), och 90 breddgrader åt söder, *sydlig bredd* (s. br.)

Meridianer eller *middagslinier* kallas de linier, som tänkas dragna öfver jordytan från den ena polen till den andra. Afståndet mellan meridianerna benämnas

en *längdgrad*. En längdgrad är endast vid eqvatorn 111 km, men blir allt mindre åt polerna, där meridianerna slutligen sammanlöpa. Man räknar vanligen 360 längdgrader åt öster från *Greenwich* (grinitsj)¹.

På kartor öfver enskilda länder räknas oftast meridianerna från den ort, där landets förnämsta observatorium är beläget. I Frankrike utgår man från *Paris-meridianen*, i Ryssland från *Pulkovo-meridianen*, i Finland från *Helsingfors-meridianen* o. s. v. Förut räknades på skolkartor mest från *Ferromeridianen*.

Parallelkretsar och meridianer finnas uppdragna på alla kartor och glober. Med deras tillhjälp kan man bestämma orters läge på jorden. Läget af Helsingfors anges t. ex. sålunda: Helsingfors ligger under 60° n. br. och 25° ö. l., d. v. s. Helsingfors är beläget på det ställe, där den parallelkrets, som tänkes dragen 60 grader norr om eqvatorn, skär den meridian, som tänkes dragen 25° öster om Greenwich.

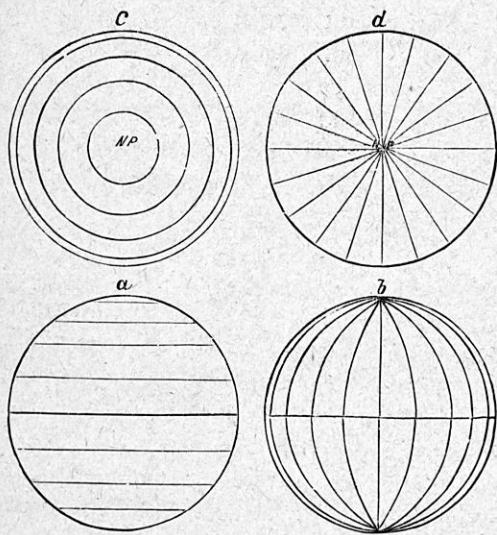

Bild 21. Eqvatorn, parallelkretsarna och meridianerna.

a Eqvatorn och några parallelkretsar, sedda från sidan. c Eqvatorn och samma parallelkretsar, sedda uppfifrån. — b Eqvatorn och några meridianer, sedda från sidan. d Eqvatorn och några meridianer. sedda uppfifrån.

De parallelkretsar, som dragas 23 1/2° norr och söder om eqvatorn, kallas *vändkretsar*. Norra vändkretsen kallas *Kräf-*

¹ Greenwich (grinitsj) är en stad nära den stora staden London i England.

tans vändkrets och den södra *Stenbockens vändkrets*.

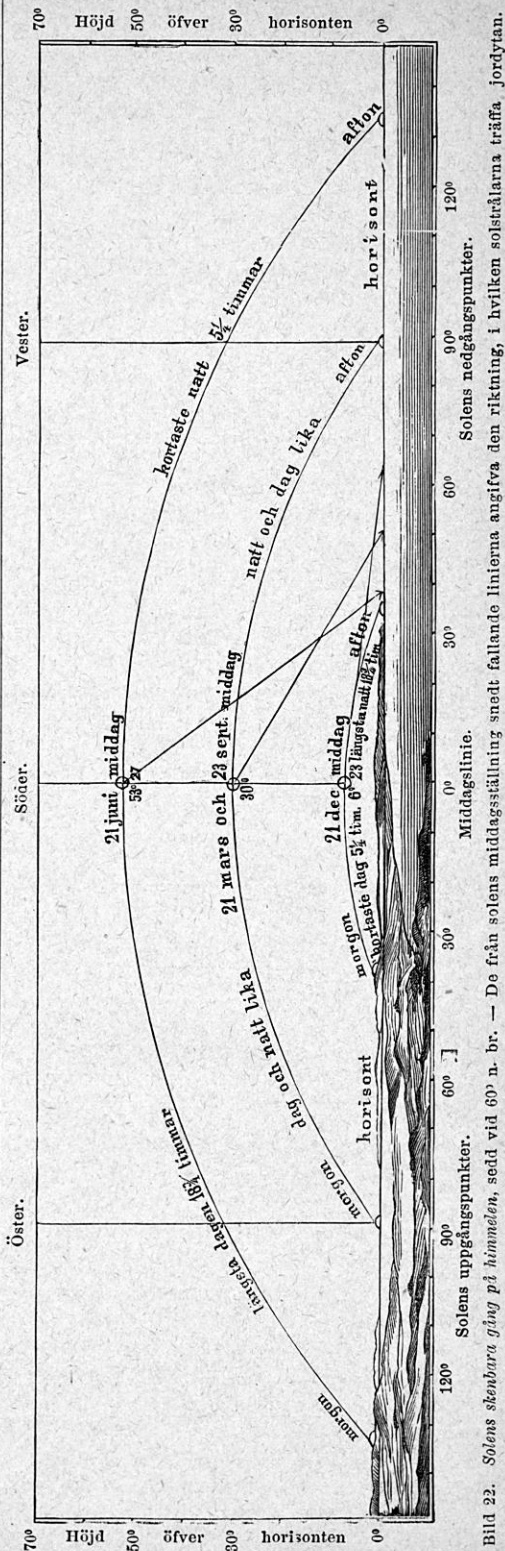

Bild 22. Söls stänbara gång på himmelen, sedd vid 60° n. br. — De från söls middagsställning snedt fallande linjerna angiva den riktning, i hvilken solstrålarna träffa jordytan.

De parallelkretsar, som dragas $23\frac{1}{2}^{\circ}$ från polerna, kallas *norra* och *södra polcirkeln*.

Kräftans vändkrets utmärker de nordligaste, Stenbockens vändkrets de sydligaste ställen på jorden, öfver hvilka solen stiger upp till den punkt på himmelen, som är midt ofvan människornas hufvud. Denna punkt heter *zenit*. Sedan solen under sin dagliga gång på himmelen vid någondera vändkretsen stigit upp till zenit, vänder den om och sänker sig allt lägre, tills den uppnått zenit vid den andra vändkretsen. Därpå vänder den åter om och börjar stiga högre vid den förra vändkretsen. Däraf namnet vändkrets.

Norra polcirkeln går genom de sydligaste trakter på norra halfklotet, södra polcirkeln genom de nordligaste trakter på södra halfklotet, där solen vid midsommar icke går ned, vid midvinter icke går upp inom förloppet af ett eller flere dygn.

Genom vändkretsarna och polcirkelarna indelas jorden i fem *zoner* eller bälten:

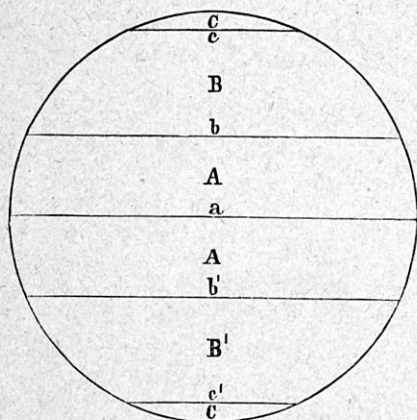

Bild 23. Zoner.

C Norra kalla zonen. c Norra polcirkeln. B Norra tempererade zonen. b Kräftans vändkrets. AA Heta zonen. a Ekvatorn. b' Stenbockens vändkrets. B' Södra tempererade zonen. c' Södra polcirkeln. C' Södra kalla zonen.

1) *heta zonen*, mellan vändkretsarna; 2) *norra tempererade zonen*, mellan Kräftans vändkrets och norra polcirkeln; 3) *södra tempererade zonen*, mellan Stenbockens vändkrets och södra polcirkeln; 4) *norra kalla zonen*, inom norra polcirkeln, och 5) *södra kalla zonen*, inom södra polcirkeln.

Jorden mottager från solen ljus och värme. Medan jorden under loppet af ett dygn eller 24 timmar svänger sig ett hvarf omkring sin axel, belyser solen än den ena, än den andra sidan af jordklotet, hvarvid den motsatta sidan blir i mörker. Så uppkomma *dag* och *natt*.

På samma gång som jorden svänger sig omkring sin axel far den framåt i rymden. Jorden går i en aflångt rund bana omkring solen. Ehuru jorden ilar fram 30 km i hvar sekund, behöfver den 365 dagar eller ett år för att hinna ett hvarf kring solen.

Under vandringen kring solen har jorden sin axel så lutad, att än nordpolen än sydpolen är inera vänd mot solen. När nordpolen är mest lutad mot solen, stiger solen öfver norra halfklotet högre upp på himmelen och dagarna äro längre. Då hafva vi, som bo på norra halfklotet, *sommar*, men inbyggarna på södra halfklotet *vinter*. Däremot hafva vi vinter och de sommar, när sydpolen är mer vänd mot solen. Mellan vintern och sommaren ha vi *vår* och *höst*. Dock är det hufvudsakligen i de tempererade eller medelvarma zonerna, som man har *fyra årstider*. I heta zonen råder en beständig sommarvärme, i de kalla zonerna en långvarig vinterköld och en kort sommar.

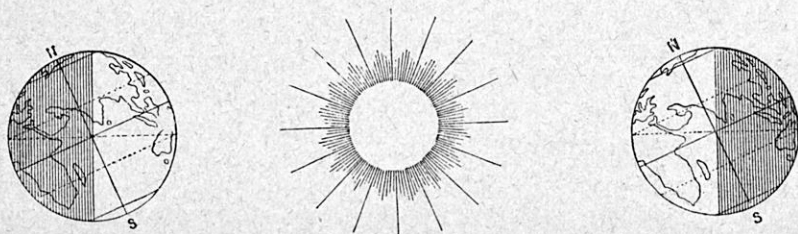

Bild 24. Jordens olika belysning om sommaren och vintern.

Månen är den himlakropp, som finnes närmast jorden. Månen rör sig omkring jorden och fullbordar ett omlopp på $29\frac{1}{2}$ dygn eller ungefär en *månad*. Månen är i sig själf mörk, men den lyser om nätterna, då vi ha mörkt och den är belyst af solen.

Land och haf.

Endast litet mer än *en fjärdedel* af jordens yta består af *land*. Nära *tre fjärdedelar* af jordytan äro betäckta af *vatten*.

Det finnes tre stora sammanhängande landmassor på jorden. De benämnas *fastland* eller *kontinenter*. Dessa äro: **Gamla världen**, **Nya världen** och **Australien**. Det halfklot, på hvilket Gamla världen och Australien ligga, kallas *östra halfklotet*; det, på hvilket Nya världen och de flesta till Australien hörande öar finnas, kallas *vestra halfklotet*.

Fastlanden på jorden indelas vidare i *fem världsdelar*. Gamla världen fördelas i tre världsdelar: **Europa**, **Asien** och **Afrika**. Nya världen bildar den fjärde världsdel, **Amerika**, och den femte världsdel utgö-

res af **Australien** med dess övärld. Amerika består af två hufvuddelar: **Nordamerika** och **Sydamerika**.

Asien är den största världsdel; därefter följa Amerika, Afrika, Europa och sist Australien. Asien och Amerika äro mer än fyra gånger så stora, Afrika ungefär tre gånger så stort som Europa.

De stora vattenmassorna på jorden fördelas i *fem världshaf* eller *oceaner*. Dessa äro: **Norra Ishafvet**, **Södra Ishafvet**, **Atlantiska hafvet**, **Stora oceanen** eller **Stilla hafvet** och **Indiska hafvet**. De sammanhänga alla med hvarandra, så att man kan fara från det ena världshafvet in i det andra.

Af världshafven är Stora oceanen störst och ungefär lika stor som alla de andra världshafven tillsammans. Därefter följa Atlantiska hafvet, Indiska hafvet, Södra Ishafvet och Norra Ishafvet.

Betrakta nu noga på kartan dessa världsdelar och världshaf! Åt hvilka väderstreck ligga världsdelarna från hvarandra? Åt hvilka världshafven? — Mellan hvilka världshaf ligga de skilda världsdelarna? Mellan hvilka världsdelar ligga världshafven?

Europa.

Gränser.

Europa utskjuter likt en halfö från Asiens stora fastland. Det omgifves på tre sidor af haf, nämligen: i N af **Norra Ishafvet**, i V af **Atlantiska hafvet**, i S af de båda stora innanhafven **Medelhafvet** och **Svarta hafvet**. I SO stöter Europa till **Kaspiska hafvet**, som är världens största insjö.

Europas nordligaste udde är **Nordkap**, den sydligaste **Kap Tarifa** och den vestligaste **Kap da Roca**.

Kuster.

Europa är mer sönderdeladt af hafvet än någon af de andra världsdelarna. Dess kuster hafva talrika vikar, halföar och öar.

Vikar och sund. Från Norra Ishafvet inskjuter **Hvita hafvet**.

Atlantiska hafvet bildar vid midten af Europas vestkust **Nordsjön**. Därför intränga åt Ö **Skagerrak** och **Kattegat**. Från Kattegat löpa tre sund, **Öresund**, **Stora Bält** och **Lilla Bält** till **Östersjön**, som är ett stort innanhaf. Öster-

sjön har tre stora vikar: **Bottniska viken**, **Finska viken** och **Riga viken**. Nordsjön bildar i S viken **Zuiderzee** [söjderse]. Åt, SV är Nordsjön förenad med Atlanten genom **Sundet vid Calais** [kalä] och **Engelska kanalen**. Atlantiska hafvet bildar vidare på vestsidan af Europa **Irländska sjön** med dess två ingångar: **Nordkanalen** och **St. Georgskanalen**, samt något sydligare **Biscaya bugten**.

Genom **Gibraltarsundet** är Medelhafvet förenadt med Atlanten. Gibraltarsundet genomfäres, liksom Öresund och Engelska kanalen, årligen af tusentals fartyg.

halfön **Känin**. — Från Mellaneuropa utskjuta de mindre halföarna **Jylland** eller **Danska halfön** åt N och **Bretagne** [brötanj] åt V. — Sydeuropa utgöres af tre stora halföar: **Pyreneiska halfön**, **Apenninska halfön** och **Balkän-halfön**. Apenninska halfön har utseendet af en stöfvel, hvars fot och klack bildas af halföarna **Calabrien** och **Apulien**. Balkän-halföns sydligaste del, **Moréa**, sammanhänger endast genom det smala **Korintiska näset** med fastlandet. I Svarta hafvet utskjuter halfön **Krim**.

Af hvilka vatten äro alla dessa halföar omgifna? — Se kartan!

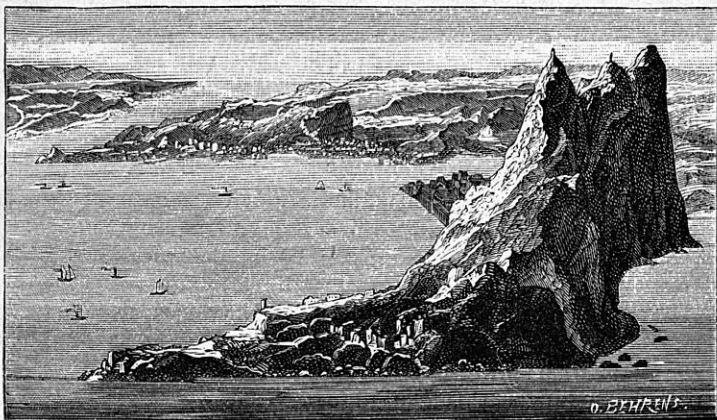

Bild 25. Gibraltarsundet.

Medelhafvet utgöres af två hafsbäcken. Till det vestra bäckenet höra **Lion-bugten**, **Genua-bugten** och **Tyrrhenska hafvet**. Från Tyrrhenska hafvet leder **Messina-sundet** till det östra Medelhafsbäckenet. Där finnes **Joniska hafvet** med dess tre vikar: **Taranto-viken**, **Adriatiska hafvet** och **Lepanto-viken**. Längre inåt sträcker sig åt N **Egeiska hafvet**, hvilket för sin örikedom äfven kallas **Arkipelagen**. Från Egeiska hafvet kommer man genom **Hellesponten** eller **Sundet vid Dardanellerna** in i **Marmara-sjön** och därifrån vidare genom **Bosporen** till Svarta hafvet. Från Svarta hafvet leder **Kertsj-sundet** till **Asovskasjön**.

Halföar. I Nordeuropa finnes en grupp af tre stora halföar: **Skandinaviska halfön**, **Finland** och **Kola**. Ö om Kola på andra sidan om inloppet till Hvita hafvet ligger

Öar och Ögrupper. I Norra Ishafvet ligga: **Novaja Semlja**, **Frans Josefs land** och **Spetsbergen** samt sydligare vid Skandinaviska halfön **Lofoten-öarna**.

I Atlantiska hafvet märkas: **Island**, **Färöarna** och de **Britiska öarna**. Till Britiska öarna höra: **Storbritannien**, **Irland**, **Hebriderna**, **Orkneyöarna** [ärkne-], **Shetlandsöarna** [sjättlands-] m. fl. — Mellan Kattegat och Östersjön ligga de **Danska öarna**. Bland dem äro **Själland** och **Fyn** de största. — I Östersjön träffas: de **Pommerska öarna** med **Rügen** [rygen] samt **Öland**, **Gotland**, **Ösel**, **Dagö**, **Åland** m. fl.

I Medelhafvets vestra bäcken finnas ögruppen **Balearerna**, hvars största ö är **Mallorca** [maljårka], samt öarna **Sardinien** och **Corsica**. Medelhafvets största ö, **Sicilien**, åtskiljer de båda hafsbäcken. S därom ligger ön **Malta**. — Det östra Medel-

hafsbackenet är mycket örikt. Till Europa höra: ögrupperna **Dalmatiska öarna** och **Kykladerna** samt öarna **Kreta**, **Eubea** m. fl.

Se noga på kartan, hvar dessa öar äro belägna och i hvilket väderstreck de ligga från hvarandra!

Kusterna af Norra Ishafvet äro ödsliga och vattnen större delen af året betäckta med is. Hela berg af is höja sig där och endast på lägre ställen blir marken om sommaren snö- och isfri.

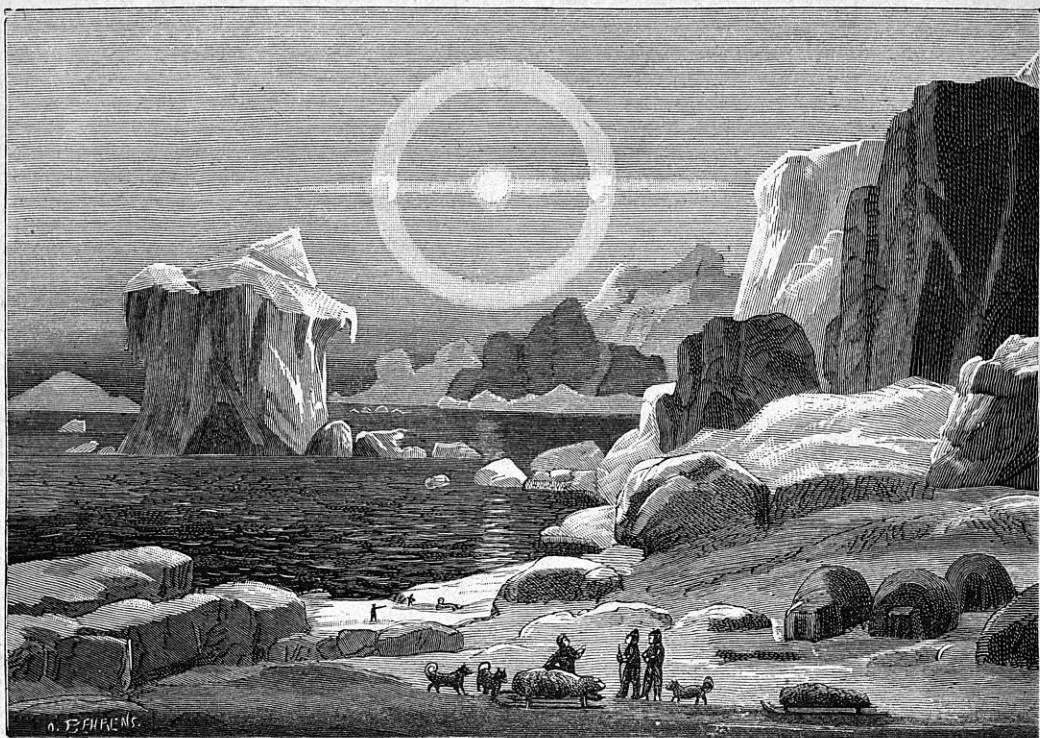

Bild 26. Polarlandskap.

Skandinaviska halföns norra och vestra kuster äro höga och branta. De väldiga blånande fjällen med snö på toppen och

mellan dem de djupa fjordarna och de smala sunden göra, att dessa kusttrakter äro bland de vackraste i världen.

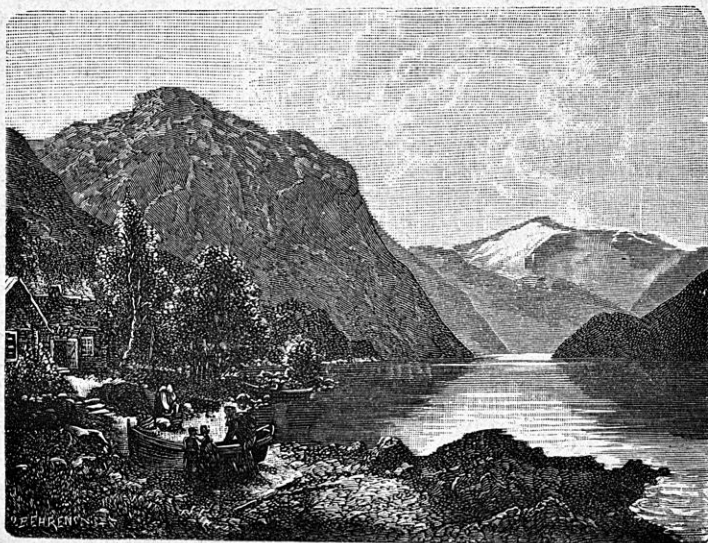

Bild 27. Fjordlandskap på Skandinaviska halföns vestkust.

Också de Britiska öarnas vestkuster äro höga med egendomligt formade klippor. Men för öfrigt äro Europas vestliga kuster mest låga och långgrunda. På sådana låga

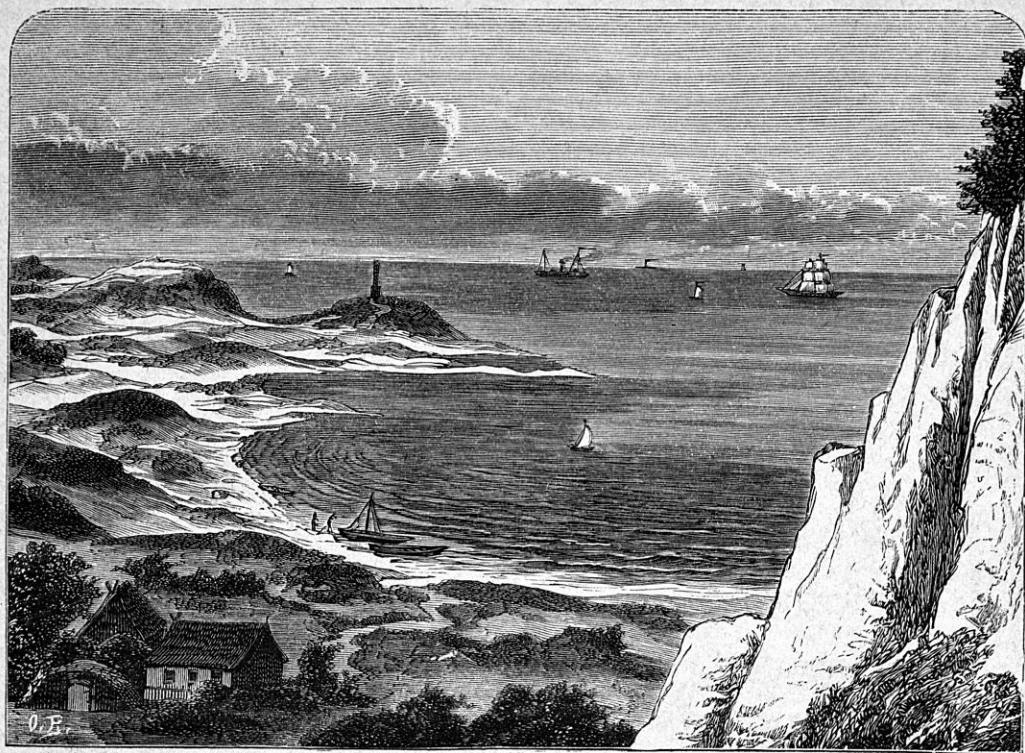

Bild 28. Låg kust med dyner och klippkust.

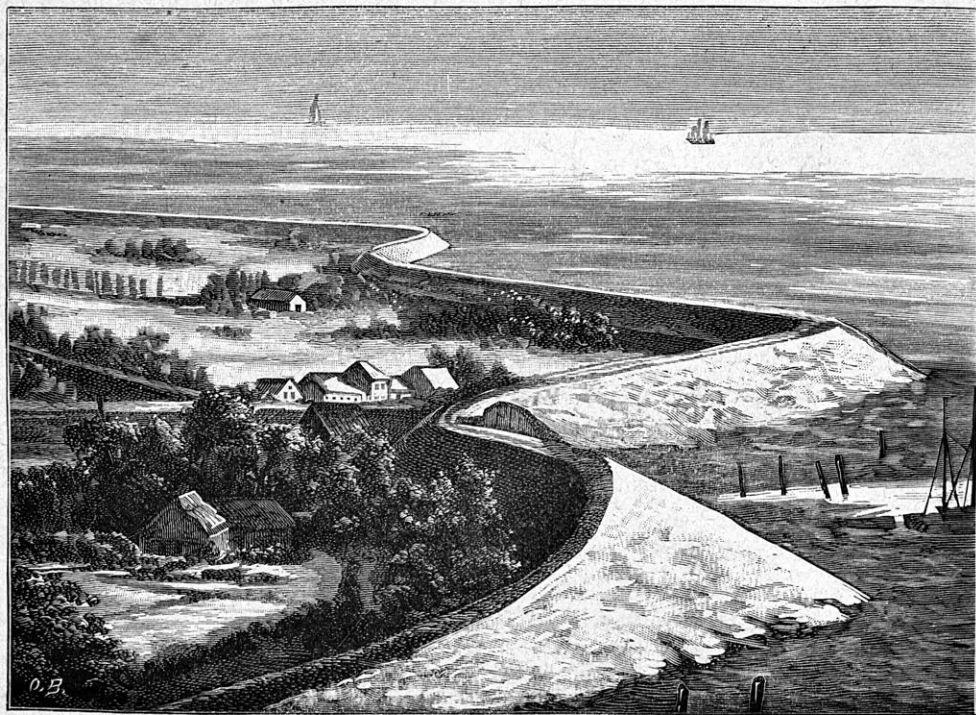

Bild 29. Kust lägre än hafvet och dammbyggnader.

kuster finnas långa rader af sandvallar, som hafsvågorna och vindarna uppkastat. Dessa sandvallar kallas *dyner*.

Till och med äro sydkusterna vid Nord-sjön så låga, att hafvet, när det är högt vatten, öfversvämmar vida landsträckor. Där hafva invånarne byggt långa och höga jordvallar för att skydda landet.

Medelhafvet bildar många härliga vikar och bugter med vackert blått vatten och höga stränder.

Se nogare på kartan, vid hvilka haf Europas kuster äro höga, vid hvilka låga!

Lågland och högland.

Europas lågland. Mer än hälften af Europas yta upptages af lågland. Störst är den **Osteuropeiska slätten**. Den fortsättes åt NV öfver Finland samt de

ven af berg på alla sidor. Sydeuropas enda större lågland är den **Lombardiska slätten** vid norra ändan af Adriatiska hafvet.

Europas lågland utgöras på några ställen af vida slätter. På andra ställen är låglandet mycket backigt och flerstädes finnas låga berg.

Öfver den Osteuropeiska slätten sträcker sig från NO åt SV den **Nordryska landryggen**. SV därom finnas **Valdajhöjderna**.

Den Osteuropeiska slätten utgöres längst i N vid Ishafvets kuster af ödsliga trädlösa *tundror*. S därom utbreder sig ett stort barrskogsområde. Det sträcker sig vesterut äfven öfver Finland och Skandinaviska halfön. Där växa mest tall och gran, men på sina ställen också löfträd, såsom björk, al m. fl. I dessa skogar jagas våra vanliga pelsdjur. — Hvilka

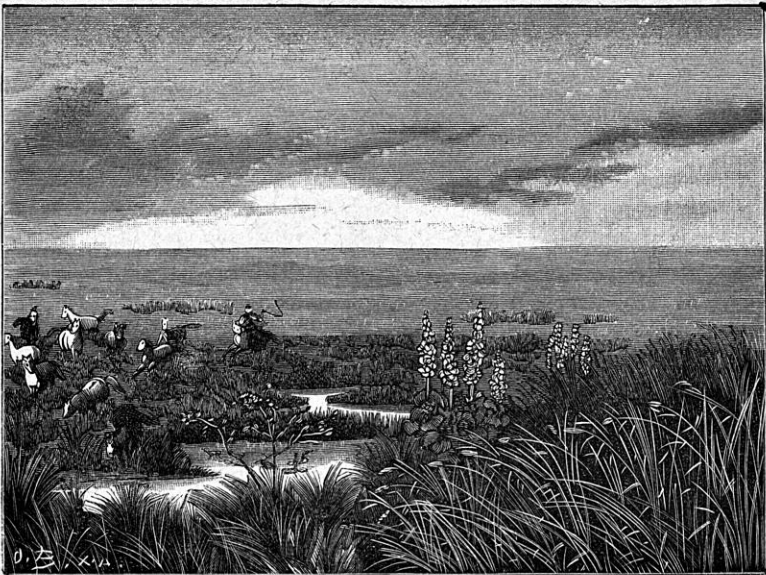

Bild 30. Stepp.

östra och södra delarna af Skandinaviska halfön. I V sammanhänges den med det **Mellaneuropeiska låglandet**, som sträcker sig utmed kusterna af Östersjön, Nordsjön, och Biscaya-bugten. I SV står den Osteuropeiska slätten i förbindelse med den **Valackiska slätten** vid Svarta hafvet. Ett stycke åt NV därifrån ligger den jämna **Ungerska slätten**, omgif-

väro de? — Sydligare kommer man till löf-skogsområdet. Där äro de vanligaste löfträden ek, lind och vesterut bok. Denna trakt är mera odlad och tätare befolkad. Ännu längre åt S, i trakterna af Svarta och Kaspiska hafven finnas stora gräsfält eller *stepper*. Där beta stora hjordar af får och hästar.

Mellaneuropeiska låglandet är den bäst odlade och tätast befolkade trakt

i Europa. Vida åkerfält samt präktiga krydd- och trädgårdar omgifva de tätt lig- gande gårdarna och byarna. Där finnas också talrika städer och stora fabriker.

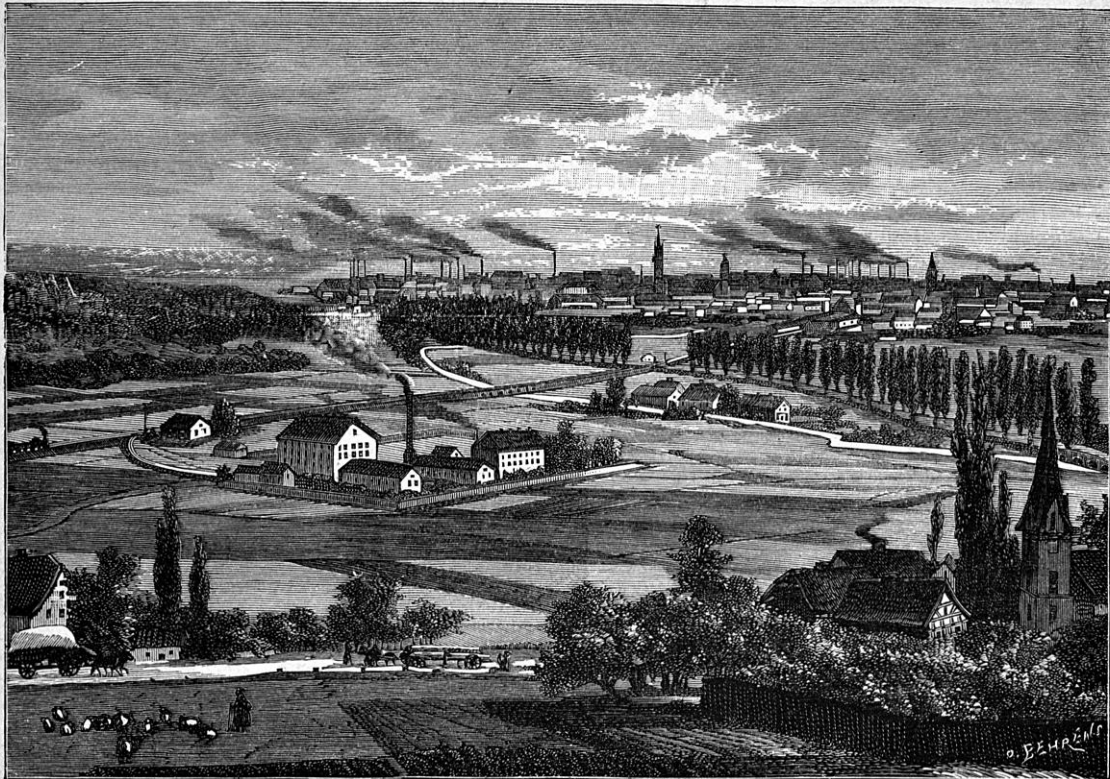

Bild 31. Från Mellaneuropetiska låglandet.

Ungerska och Valackiska slätterna äro till en del mycket fruktbara. Men vida sträckor utgöras också af stepper och summarker.

Europas bergland. Det stora låglandet i de nordliga och mellersta delarna af Europa begränsas i Ö mot Asien af **Urälbergen**. De gå i riktning från N till S och äro 2000 km långa. I V mot Atlanten begränsas låg-

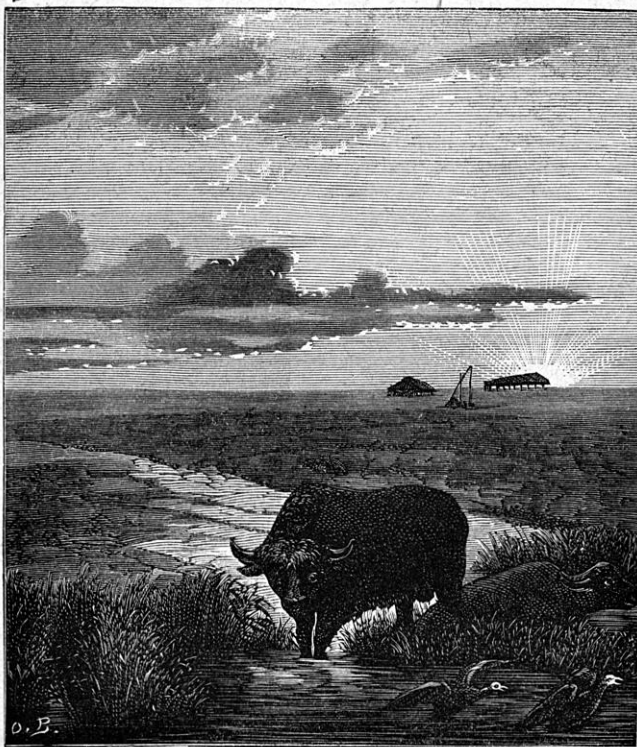

Bild 32. Ungersk stepp eller puszt.

landet af Skandinavians högländ och de Britiska öarnas berg. Skandinavians högländ indelas från N till S i tre delar: **Kölen** eller **Norska fjällryggen**, **Dovrefjeld** och **Langfjeldene**. På Storbritannien finnas äfven tre större bergstrakter: **Grampiansbergen**. [grämpiäns-], **Penninska bergen** och **Wales [oäls] bergland**.

Uräl-bergen äro rika på guld, silfver, ädelstenar m. m. Mindre dyrt, men mycket nyttigare är järnet, som rikligt finnes i Skandinaviens högländ och Storbritanniens berg.

De sydligare delarna af Europa äro för det mesta bergiga. Från Svarta hafvet i Ö till Lion-bugten i V sträcker sig genom Mellaneuropa en lång båge af medelhöga berg. Detta **Mellaneuropas högländ** kan fördelas i tre större afdelningar: **Karpaterna**, **Tyska högländet** och **Franska högländet**.

Se noga på kartan och gif akt på bergens läge och bergskedjornas hufvudriktning!

1. Karpaterna äro i SO förenade med **Siebenbürgens** [sibenbyrgens] högländ. Detta omgifves i Ö och S af **Transsylvanska alperna**.

2. Tyska högländet. I midten där af finnes bergsknuten **Fichtelgebirge**. Där sammanlöpa liksom i ett kors **Erzgebirge**, **Tyska Jura**, **Thüringerwald** [tyringervalt] och **Böhmerwald** [bömervalt]. Mel-

lan **Erzgebirge** och **Karpaterna** sträcka sig **Sudeterna**, hvilkas högsta del heter **Riesengebirge** [risen-]. N om **Thüringerwald** höjer sig ute på låglandet **Harzgebirge**. Längre vesterut ligga de **Rheinska skifferbergen**. S om dem se vi **Schwarzwald** och **Vogeserna** på ömse sidor om den härliga **Rheindalen**. S därom finnes det **Schweiziska Jura**.

3. Franska högländets sydligare del utgöres af en vidsträckt högslätt, kallad **Centralplatån**. Dess östra rand bildas af **Cevennerna**. Längre norrut ligga: **Côte d'or** [kåt-dår], **Langres-platå** [langr] och **Ardennerna**.

I Mellaneuropas högländ äro dalarna och bergens lägre sluttningar odlade eller ock äro de betäckta med ek- och bokskogar. På många ställen uppehålla sig i dessa skogar rådjur, kronhjortar och vildsvin.

Högre upp äro bergen vanligen betäckta med stora granskogar, hvarifrån man får godt virke.

Bild 33. Skogsbygd i Schwartzwald.

Franska höglandet har liksom låglandet mindre skogar. I stället ser man där på solsidan af höjderna de skönaste vingårdar.

hvilka äro: **Ortler-alperna**, **Karniska alperna** och **Juliska alperna**. Längre åt SO inpå Balkän-halfön sträcka sig **Dinariska alperna**.

Bild 34. Vinskörd i Frankrike.

Liksom i Storbritannien upptar man på flere ställen i Mellaneuropa järn och den utomordentligt nyttiga stenkolen, hvarmed man eldar maskinerna i fabrikerna. Utmed nordranden af Ardennerna, Rheinska skifferbergen, Erzgebirge och Sudeterna finnas talrika järn- och stenkolsgrufvor. Därför ser man i dessa trakter hela skogar af höga, sotiga skorstenar från de många fabrikerna och fabriksstäderna (Se bild 31!)

S om Mellaneuropas medelhöga bergland resa Europas väldiga **Alper** sina toppar högt öfver molnen. Alperna bilda en båge från Adriatiska hafvet i Ö till Genua-bugten i V. Man brukar indela dem i tre hufvuddelar: **Ostalperna**, **Mellanalperna** och **Vestalperna**.

1. **Ostalperna** utgöras af tre hufvudkedjor: a) den mellersta och högsta kedjan, som består af **Ötzthaler-alperna** och **Hohe Tauern** med toppen **Grossglockner**; b) norra sidoalperna, som består af **Salzburger-alperna** och **Österrikiska alperna**, samt c) södra sidoalperna,

2. **Mellanalperna** kunna genom en lång dalfåra, som går från NO åt SV, delas i en nordlig och en sydlig del. a) På nordsidan af dalfåran ligga: **Glarner-alperna**, **Vierwaldstätter**-[firvaltsjtätter] **alperna** och **Berner-alperna** med topparna **Finsteraarhorn** [-hårn] och **Jungfrau**; b) på sydsidan ligga: **Graubündner-alperna**, **St Gotthards-alperna** och **Valliser-alperna** med den stora berggruppen **Monte Rosa**.

3. **Vestalperna** sträcka sig från **Mont Blanc** [mång blang] åt S till Medelhafvet. **Mont Blanc** är Europas högsta berg (4800 m högt). **Vestalperna** bestå af en hög hufvudkam och många åt sidorna utgående förgreningar. Höga toppar äro: **Mont Cenis** [mång-söni] och **Monte Viso**.

Alperna äro vidt berömda för sin naturskönhet. Än ser man leende gröna dalar, genom hvilka kristallklara alpflojder slingra sig. Än ser man vilda fjällklyftor med mörka bråddjup. Än visar sig åter en

härilg alpsjö, i hvilken de branta fjällvägar
garna spegla sig. På många ställen äro
alpernas högre sluttningar klädda med
mörka granskogar, på andra äro de nakna
och genomfärade af skummande fjäll-
bäckar. Ännu högre upp ser man de ljus-
gröna betesmarkerna, där alpherdarna
valla sin frodiga boskap. Där uppe-
håller sig ock den skygga gensen.
Mellan högfjällen sänka sig **glaciererna**
eller **gletschererna**, liknande väldiga
isfloder. Högst öfver molnen skimra de
snöhöljda topparna.

Ehuru Alperna äro så höga, kan
man ganska lätt färdas i och öfver dem.
Långa talrika floddalar kan man komma
upp till de högre fjälltrakterna. Tvärs
öfver Alperna leda åter många naturliga
pass och genom dem goda landsvägar.
Mest bekanta bland sådana pass äro
Stora St Bernhard och **Simplon**,
bägge i Valliser-alperna. På senare
tider har man till och med byggt

Bild 37. Gens eller stenet.

järnvägar öfver Alperna. Än gå de i långa
slingringar uppför fjällbranterna, än har
man tvärs igenom bergen sprängt **tunlar**,
d. v. s. långa hål, genom hvilka vägen går
fram. De märkvärdigaste tunlarna äro **St
Gotthards-tunneln** och **Mont Cenis-tunneln**,
bägge öfver en mil långa.

Sydeuropas tre stora halföar äro alla
högländer. De benämnas efter sina för-
nämsta bergskedjor.

Balkän är ett väldigt berg i östra del-
en af Balkän-halfön. Det sträcker sig

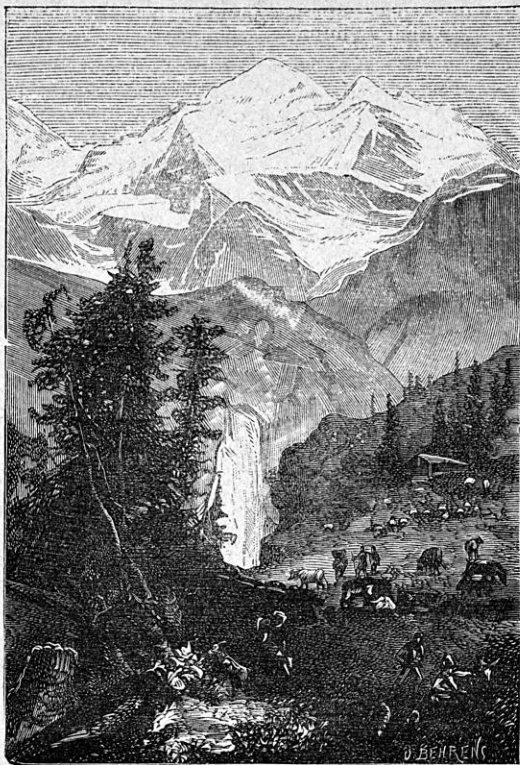

Bild 35. Alplandskap.

från Svarta hafvet i en båge åt V och
NV samt förenar sig med de Trans-
sylvanska alperna. Västra delen af half-
ön upptages af **Dinariska** alperna,
den södra delen af **Pindos** och halfön
Morea af **Arkadiens**
högländ. Ö om Pin-
dos nära Egeiska
hafvet ligger det
höga „gudaberget“
Olympos.

Apenninska
halfön uppfylles
till största delen
af **Apenninerna**. De
förenas vid Genua-
bugten genom **Hafs-**
alperna med Vest-
alperna.

Pyreneiska
halfön är likasom afstängd från det
öfriga Europa genom en väldig fjällmur,
Pyrenéerna. De sträcka sig från Medel-
hafvet i Ö till Biscaya-bugten i V. Hela
den inre delen af halfön upptages af den
Spanska högslätten. Dess randberg äro i N
Cantabriska bergen och i S **Sierra Moréna**.
Midt öfver slätten sträcka sig från NO åt
SV flere bergskedjor, bland dem **Sierra
de Guadarrama**. I S nära Medelhafvets kust
reser sig det snöhöljda berget **Sierra Nevada**.

Europa har endast få verksamma vul-
kaner. De flesta finnas i Sydeuropa;
därnäst på Island. De märkligaste vul-
kanerna äro: **Etna** på Sicilien, **Vesuvius**
på Apenninska halfön vid Neapel-golfen
och **Hekla** på Island.

I Sydeuropa förekomma ofta starka
jordbäfningar. Emellanåt äro de så svåra,
att städer och byar förstöras och tusentals
menniskor krossas under de ramlande husen.

Naturen är i Sydeuropa mycket annorlunda än i de andra delarna af världsdel. Större skogar förekomma blott i Balkanhalföns nordligare delar. Annars finnas

Det sjörikaste landet är Finland. Dess största sjöar äro: **Saima**, **Päijänne**, **Pielisjärvi** och **Enare sjö**.

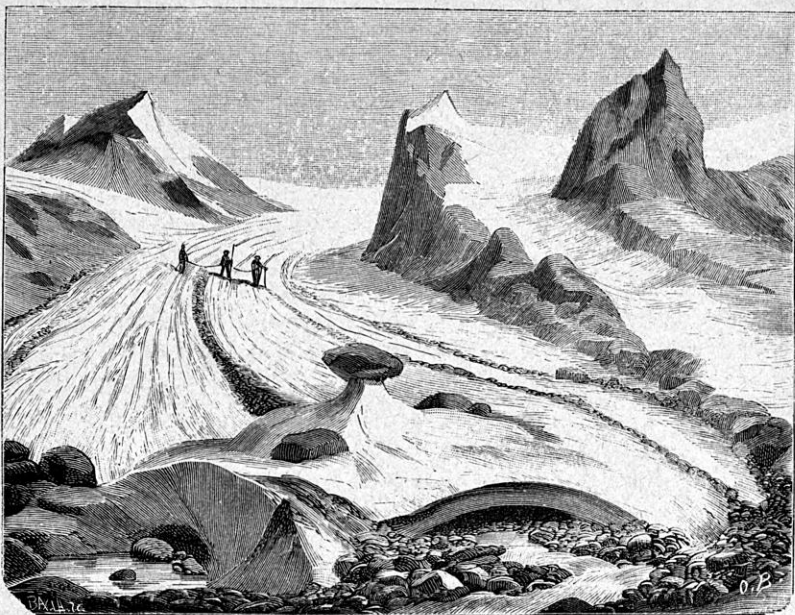

Bild 36. Glacier eller gletsch.

där, till och med på bergen, endast mindre dungar af allehanda löfträd. Emedan vinterrarna äro så milda, att man knappt vet af köld och snö, äro många löfträd gröna hela året om. Sådana ständigt gröna löfträd äro: korkeken, oliven, lagern, myrten m. fl. Af barrträd växa där pinjer och cypresser. Några af dessa växter brukar man odla i krukor hos oss.

Dalarna äro för det mesta odlade och tätt befolkade. Man kan i Sydeuropa odla många slags växter, som ej trifvas nordligare. Där växa apelsiner, citroner, fikon och andra sydfrukter. Vindruvorna blifva där mycket söta och nyttjas icke blott till vin, utan äfven till russin.

Däremot upptages den Spanska högslätten för det mesta af ödsliga ljunghedar och gräsfält.

In sjöar.

I Europa finnas talrika sjöar. Isynnerhet äro två områden rika på sjöar. Det nordliga sjörika området utgöres af länderna kring Östersjön, det sydliga af alpländerna.

Huru äro dessa sjöar belägna? — Längre fram få vi läsa om flere sjöar i vårt land.

Näst Finland är Skandinaviska halfön rik på sjöar. De märkligaste äro: **Vänern**, **Vättern**, **Hjälmaren** och **Mälaren** i lågländet, samt **Mjösen**, **Siljan** och **Storsjön** i höglandet.

Sjöarna i nordvestra Ryssland äro icke så många, men mycket stora. Bland dem äro de största: **Ladoga**, **Onega** [anjäga], **Ilmén** och **Peipus**.

I trakterna S om Östersjön äfvensom på Danska halfön och öarna finnes en stor mängd sjöar, men de äro ganska små.

Alpernas förnämsta sjöar äro belägna på norra och södra sidan af Mellanalperna. På nordsidan ligga: **Genevesjön** [sjönäv-], **Neuchâtelsjön** [nösjatél-], **Vierwaldstättersjön** [firwaltsjtätter-] och **Bodensjön**. På sydsidan finnas: **Lago Maggiore** [maddsjäre], **Lago di Como** [kåmå] och **Lago di Garda**.

Några af dessa sjöar bilda vida, öppna fjärdar, så att de påminna om hafvet. Andra

äro fullströdda med holmar. I allmänhet bidraga sjöarna mycket till ett lands skönhet. De vackraste trakter på jorden äro de utomordentligt klara, blå alpsjöarnas stränder. Därför uppsökas de af resande från fjärran land. — Dessutom äro sjöarna nyttiga för samfärdseln. På de flesta större insjöar gå numera ångbåtar.

Floder.

Då man läser om floder, bör man noga se på kartan och inpräglä i minnet bilden af floden. Sålunda lär man sig lätt, hvar den börjar, i hvilka hufvudriktningar den rinner och hvar den utfaller. Flodens början,* d. v. s. dess källa är alltid i någon högländare trakt, vanligen något berg, och den rinner åt det håll, dit marken sluttar. Af flodernas lopp kan man således bäst få veta markens sluttning.

Europas fastland bildar två vida sluttningar, en nordvestlig och en sydostlig. Floderna på den nordvestra sluttningen utfalla i Norra Ishafvet, och Atlantiska hafvet med dess vikar och innanhaf. Floderna på den sydöstra sluttningen rinna ut i Medelhafvet med dess vikar, i Svarta hafvet och i Kaspiska hafvet. Gränslinien mellan dessa sluttningar eller, bättre sagdt, vattendelaren mellan det nordvestliga och det sydostliga flodområdet går längs en linie, som drages i många krökningar från mellersta Urål till Gibraltar-sundet.

1:o Floder på nordvestra sluttningen:

a) Till *Norra Ishafvet*:

Petsjöra från Urål-bergen, och **Dvinå** från Nordryska landryggen.

b) Till *Östersjön* och dess vikar:

Torne-elf, **Ume-elf**, **Ångermanelfven** och **Dalelfven** komma alla från Kölen och rinna åt SO till *Bottniska viken*. I samma haf utfalla från Finland: **Kemi-elf**, **Ule-elf**, **Kyro-elf** och **Kumo-elf**.

I *Finska viken* utrinna: **Kymmene-elf** från Päijänne, **Neva** [njävå] från Lådoga

och **Naróva** från Peipus. — **Lådoga** åter upptar **Vuoksen** från Saima, **Svir** från Onega och **Volchof** från Ilmén.

I *Riga viken* utfaller **Düna** [dyna] från Valdajhöjderna.

Till själfva *Östersjön* utflyta: **Njemen** från Vestryska landryggen, **Weichsel** från Karpaterna och **Oder** från Sudeterna. Vid de tre flodernas mynningar hafva uppstått egendomliga vikar, kallade *Haff*. Dessa äro nästan alldeles afskilda från hafvet genom långa, smala landtungor eller öar.

c) Till *Nordsjön* och dess vikar:

I *Kattegat* utrinna **Göta-elf**, som bildar utlopp för Väneren. Denna sjö upptager åter **Klarelfven** från Kölen.

Till *Skagerrak* flyter **Glommen** från Dovre.

I själfva *Nordsjön* utfalla: **Elbe** från Riesengebirge, **Weser** från Thüringerwald, **Rhein** (på svenska **Rhen**) från St Gotthard, **Maas** från Langres-platån, **Schelde** från Franska höglandet och Storbritanniens förnämsta flod **Thames** [täms].

Såsom förut sades, böra alla floder beskrifvas noggrannare efter kartan. Emedan Rhein är en af Europas vigtigaste floder, skola vi närmare beskrifva den.

Rhein (på svenska kallad Rhen) har sina källor på St Gotthards snöfjäll. Den störtar skummande utför bergsluttningen och kommer ned i en trång alpdal. Där rinner den först åt NO, sedan åt N till Bodensjön. Kort efter det floden kommit ur Bodensjön, bildar den det stora, vackra Rheinfallet. Den strömmar vidare åt V, men kröker sig sedan tvärt åt N. Nu genomrinner den Rheindalen och blir där bredare och lugnare. Floden gör därpå en tvär böjning åt V och flyter sedan hvirflande fram åt NV mellan Rheinska skifferbergen. Slutligen inträder Rhein bred och lugn i låglandet, vänder sig åt V och utrinna genom flere mynningsarmer. De förnämsta mynningsarna äro: **Yssel** [äjsel] till Zuiderzee samt **Wahl**, **Lech** och **Gamla Rhein** till Nordsjön. Rheins mynningsarmer bilda tillsammans med **Maas** och **Schelde** ett vidsträckt, bördigt deltal. — Bland Rheins många bifloder äro de största: **Aar**, som utleder vattnet från många alpsjöar, och **Mosel** från Vogeserna, bägge till venster,

samt **Neckar** från Schwarzwald och **Main** från Fichtelgebirge till höger.

ten, samt **Guadalquivir** [goadalkivir] från Sierra Moréna.

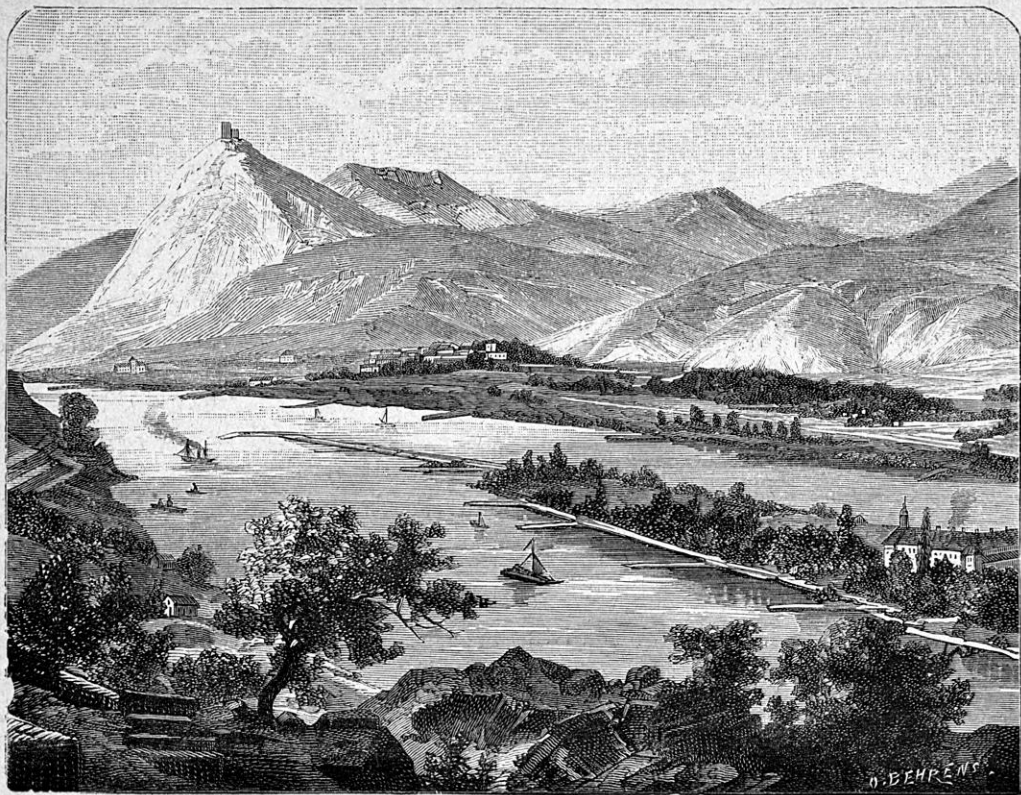

Bild 37. Vid Rhein.

Rörelsen på Rhein är utomordentligt liflig. Passagerareångbåtar, last- och bogserbåtar, segelskutor, båtar och långa stockflottor mötas beständigt på floden. Turister i tusental strömma årligen till Rheintrakterna. Världsberömd för sin skönhet är särskildt den sträcka, som floden tillryggalägger genom de Rheinska skifferbergen. De höga bergsslutningarna äro där beklädda med präktiga vingårdar och lummiga löfskogar, medan topparna prydas af ruiner efter gamla riddareborgar.

d) Till *Engelska kanalen*:

Seine [sän] från Langres platå.

e) Till *Atlantiska hafvet*:

Loire [loär] från Cevennerna och **Garonne** [garänn] från Pyreneerna. Garonnes vida mynning kallas **Gironde** [sijrängd].

På Pyreneiska halfön rinna till Atlanten de strida höglandsfloderna: **Duéro** eller **Douro** [dorå], **Tajo** [tachå] eller **Tejo** [tesjä] och **Guadiana**, alla från Spanska högslet-

2. Floder på sydöstra sluttningen:

a) Till *Medelhafvet*:

Ebro från Cantabriska bergen.

Rhône [rån] från S:t Gotthard.

Rhône rinner först genom en vacker dal mellan Berner- och Valliser-alperna åt V och NV till Genève-sjön. Därifrån flyter den åt S, V och slutligen åter åt S genom en härlig dal mellan Cevennerna och Vestalperna. Rhône utfaller i Lion-bugten och bildar vid mynningen ett betydligt delta. Detta tillväxer raskt, emedan floden är strid och medför mycket slam. — Bifloder: t. h. **Saône** [sän] från Langres platå; t. v. **Isère** [isär] från Alperna.

Tiber från Apenninerna till Tyrrhenska hafvet.

Tiber är en liten flod med smutsgult vatten, men den är ryktbar därför, att på dess stränder ligger den vidtbekanta staden Rom.

Po [på] från Monte Viso till Adriatiska hafvet.

Po är Italiens största flod. Den strömmar åt NO och Ö genom den trädgårdsligt odlade Lombardiska slätten. Po bildar ett stort deltaland, som tillväxer ovanligt starkt.

Adige [adidsje] eller **Etsch** från Alperna till Adriatiska hafvet.

Maritza från Rodope-bergen till Egeiska hafvet.

b) Till *Svarta hafvet*:

Donau från Schwarzwald.

c) Till *Kaspiska hafvet*:

Volga från Valdajhöjderna.

Volga begynner ur några små sjöar på Valdajhöjderna. Floden rinner i hufvudriktning åt Ö, SV och SO. Den delar sig slutligen i flere armar och bildar ett örikt deltaland. — De största bifloderna äro: t. h. **Oka** [aká] och t. v. **Kamá**.

Volga är Europas största flod. Den är under större delen af sitt lopp segelbar och utgör sålunda en ypperlig, hundratals mil lång vattenväg i den vida Osteuropeiska slätten. Minst 20,000 fartyg, bland dem

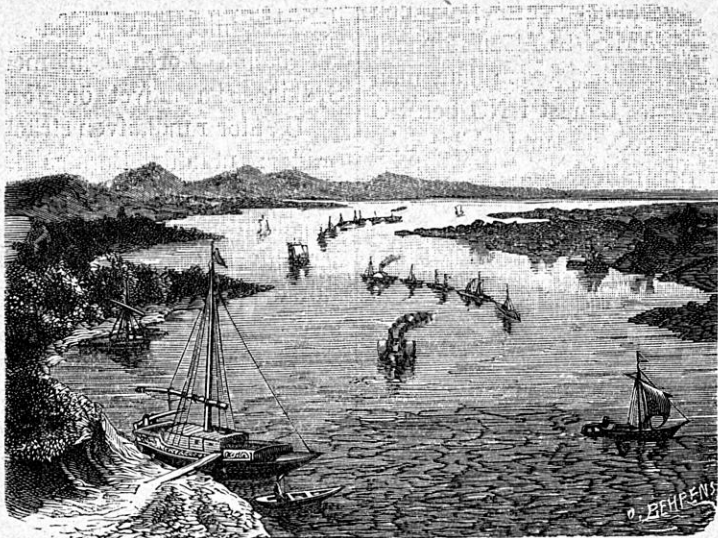

Bild 38. Volga.

Donaus källa ligger högt uppe i det skogiga Schwarzwald. Den rinner först i hufvudriktning åt Ö genom *Bayerska högslätten* och en dal mellan *Böhmerwald* och *Ostalperna*. Ute på Ungerska slätten kröker sig floden tvärt åt S och därefter SO. Donau har brutit sig en smal väg, kallad *Järnporten* mellan *Transsylvanska alperna* och *Balkán*. Därpå kommer den ut på *Valackiska slätten*, vänder sig där åt N och utrinne slutligen åt Ö genom tre hufvudmynningar till *Svarta hafvet*. — Bland Donaus många bifloder äro de största: t. h. **Inn**, **Drave** och **Save** från Alperna samt t. v. **Theiss** och **Prut** från *Karpaterna*.

Donau är dubbelt så lång som *Rhein* och den andra i ordningen af Europas floder. Också på Donau gå talrika ångbåtar och andra farkoster.

Dniestr och **Bug** från *Karpaterna*. **Dnjepr** från *Valdajhöjderna*. Don utfaller i *Asovska sjön*.

talrika ångbåtar, röra sig årligen på floden. I Volgas nedre lopp fångas en mycket stor fisk, som heter *stör*, och hvars rom är den goda kaviaren.

Ural från *Ural-bergen*.

I allmänhet äro Osteuropas och Mellan-europas floder segelbara, emedan marken där är mera jämn och sluttar långsamt mot hafvet. Däremot äro Nordeuropas och Sydeuropas elfvar och floder strida och fulla af forsar, så att de endast på korta sträckor kunna befaras. Såväl i Osteuropa som isynnerhet i Mellaneuropa äro floderna på många ställen så nära hvarandra, att man kunnat bygga kanaler mellan dem. Sålunda har man där fått ett helt nät af goda vattenvägar, på hvilka man för billigt pris kan forsla varor. Också kan man numera på flere ställen med tillhjälp af dessa floder och kanaler färdas från haf till haf tvärs igenom Europas fastland.

Asien.

Gränser.

Asien omgifves af **Norra Ishafvet** i N, **Stora oceanen** eller **Stilla hafvet** i Ö, **Indiska hafvet** i S, dess vik **Röda hafvet** i SV samt af **Medelhafvet**, **Egeiska hafvet**, **Svarta hafvet**, och **Kaspiska hafvet** i V. För öfrigt sammanhänger Asien i V med Europa och Afrika. Den naturliga gränsen mot Europa går längs Urál-bergen och Urálfloden. Med Afrika är Asien förenadt genom **Suez-näset**. Därigenom har man grävt **Suez-kanalen**. Längst i NO och SO är Asien endast genom sund skildt från Amerika och Australien.

Asiens nordligaste udde är **Kap Tsjeljuskin**, den östligaste **Ostkap** och den sydligaste **Kap Buru**.

Kuster.

Vid Asiens kuster, liksom vid Europas, bildas en mängd stora randhaf,¹ vikar, sund, halföar och öar. Många af dem äro mycket större än i Europa, men i förhållande till Asiens ofantliga fastlandsmassa äro de obetydliga.

Norra Ishafvet bildar vesterut **Kariska hafvet** och **Obj-viken**. Mellan dem utskjuter **Samojed-halfön**. Österut ligga de obebodda ögrupperna **Nya Sibirien** och **Vrangels-land**. Längst i Ö utskjuter **Tsjuktsjer-halfön** och från den Ostkap.

Nästan hela Asiens nordkust är låg och långgrund. Den är mycket ödslig.

Norra Ishafvet förenas med Stora oceanen eller Stilla hafvet genom **Berings-sundet**. Detta sund åtskiljer Asien från Amerika.

Utmed kusten af Stora oceanen eller Stilla hafvet sträcker sig en rad af stora randhaf. De äro åtskilda från

hvarandra genom halföar eller öar och från det öppna världshafvet genom långa bågar af öar. Dessa randhaf äro: **Berings haf**, **Ochotska hafvet**, **Japanska hafvet**, **Ostkinesiska hafvet** med **Gula hafvet** samt **Sydkinesiska hafvet** med **Tong-king-viken** och **Siam-viken**. Mellan Berings och Ochotska hafvet ligger halfön **Kamtsjatka**, mellan Ockotska och Japanska hafvet ön **Sachálin**, mellan Japanska och Gula hafvet halfön **Koréa** samt mellan Ost- och Syd kinesiska hafvet ön **Formosa**.

Utanför randhafven sträcka sig följande örader: utanför Berings haf **Aleuterna**, hvilka dock räknas till Amerika, utanför Ochotska hafvet **Kurilerna**, utanför Japanska hafvet **Japanska öarna**, bland hvilka de största äro **Jesso** och **Nipon**, utanför Ostkinesiska hafvet **Liu-kiu-öarna** samt utanför Syd kinesiska hafvet **Filippinerna** och en del af **Sunda-öarna**. De sistnämnda delas i de **Stora Sunda-öarna** och de **Små Sunda-öarna**. De Stora Sunda-öarna äro fyra, nämligen: **Bórneo**, **Celébes**, **Java** [dsjava] och **Sumátra**. Ö om Célebes ligger ögruppen **Molukkerna**. Helt nära kusten utanför Ton-king-viken märkes ön **Hainán**.

Ostkusten är för det mesta högländ och flerstädes högbergig.

Mot Indiska hafvet i S utskjuta de tre stora halföarna **Bortre Indien**, **Främre Indien** och **Arabien**. De åtskiljas af **Bengaliska viken** och **Arabiska hafvet**. Bortre Indien utsänder åt S den långa och smala halfön **Malakka**. Mellan Malakka och ön Sumátra går **Malakka-sundet**, som utgör den mest begagnade farvägen mellan Indiska och Stilla hafvet.

SO om Främre Indien ligger den stora ön **Ceylon**, skild från fastlandet genom **Palks-sund**. Åt SV ser man ögrupperna **Lakkadiverna** och **Malediverna**.

Från Arabiska hafvet inskjuta **Oman-viken**, **Ormus-sundet** och **Persiska viken**

¹ Randhaf benämnas vida hafsbugter, hvilkas gränser mot öppna världshafvet bildas af örader.

på östra sidan samt **Aden-viken** [ädn], **Bab-el-Mandeb-sundet** och **Röda hafvet** på södra och västra sidan af halfön Arabien.

Indiska hafvets kuster äro dels höga och djupa, dels låga och grunda. I Palksund och Persiska viken upptagas genom dykare från hafsbotten musslor, i hvilka finnas äkta pärlor.

Mot V sträcker sig halfön **Mindre Asien** mellan Medelhafvet och Svarta hafvet. S därom ligger den vackra ön **Cypern**. På mindre Asiens västkust finnas talrika vikar, halföar och öar, bland dem ön **Rodos**.

Medelhafvets östra kust är mest grund och sandig, men Mindre Asiens kuster äro höga och rika på hamnar. Angif noggrannare de haf och sund, som omgifva Mindre Asien!

Högland och Lågland.

Asien öfverträffar icke blott i längd och bredd, utan äfven i höjd och djup alla andra världsdelar. Midtigenom Asien sträcker sig från V till Ö en rad af väldiga högslätter, omgifna af höga randberg. Dessa högland delas af naturen i ett västligt och ett östligt höglandsområde. På sidorna därom finnas vida lågland. Därtill komma de mera afskilda sydliga halföarna och öarna.

Efter sin naturbeskaffenhet kan Asien indelas i 5 hufvuddelar:

1. **Vestasiatiska höglandet** består af tre fortlöpande högland: **Mindre Asien**, **Armenien** och **Irán**. Härmed äro **Syriens högland** i S och **Kaukasus** i N förenade.

Mindre Asiens högslätter begränsas af randberg: i N af **Pontiska bergen**, i S af **Taurus**. — I Syriskas höglandet märkas **Libanon** och **Antilibanon**. De gå i riktning från N till S jämsides med Medelhafvets kust. — I Armeniens högland ligger det namnkunniga berget **Ararat**. — Kaukasus utgör ett vildt alpland. Dess högsta topp är **Elbrus**. — Iráns högslät-

ter omgifvas af betydande randberg. Sådana äro: **Elburs** och **Hindukusj** vid nordranden samt **Solimánbergen** i Ö.

De stora högslätterna upptagas mest af stepper. Uti Iran finnas äfven öknar.¹ Bergens sluttningar äro på några ställen rikligt skogbeklädda, på andra kala. Det är mest i bergdalarna, som människorna bossat sig och odlat jorden. De högsta topparna äro alla snöklädda, ty de äro högre än själfva Mont Blanc. Flere trakter äro mycket vulkaniska.

2. **Ostasiatiska höglandet**. Hufvuddelen af det Ostasiatiska höglandet utgöres af **Centralasien**. Så benämnas de vida högslätter, som upptaga mellersta delen af Asiens stora fastland. De omgifvas af höga randberg, nämligen: **Himálaya** i S, **Pamirs högslätt** i V, **Tien-sjan**, **Altaj**, **Sajanska bergen** och **Transbajkaliens alpland** i N samt **Kingan-bergen** i O och **Kineniska berglandet** i SO. Högslätterna delas genom en väldig alpkedja, **Kuen-lun**, i två delar: **Tibet** i S samt **Tarimbäckenet** och **Gobi** eller **Sja-mo-öknen** i N.

Tibet är det högsta alpland på jorden. Dess slätter ligga i samma höjd, som toppen af Mont Blanc. På Himálaya finnes jordens högsta bergstopp, **Gaurisan-kar**, som är 8,800 m hög. Men den högsta bergskedja i världen är **Karakorum** i västra Tibet.

Åt NO, Ö och SO fortsättes höglandet ända till närheten af hafvet. Längs Japanska hafvets kust löpa långa alpkedjor åt S ut i halfön Korëa. Också halfön Kamtsjatka är högbergig.

Högslätterna utgöra dels torra grästepper, dels ödsliga sand- och klippökknar. Öfver dem färdas man med den tvåpuckliga kamelen.

Randbergen i det Ostasiatiska höglandet hafva alla alpnatur. På betesmarkerna i dessa alpland hafva våra förnämsta husdjur sitt ursprungliga hem. Där ströfva än

¹ Öken kallas en landsträcka, som i följd af vattenbrist är nästan utan all växtlighet. Marken består där af nakna berg och flygsandfält.

i dag hjordar af vilda hästar, oxar, åsnor, getter och får.

Befolkningen i detta högländ är mycket gles och odlingen obetydlig. Endast det Kinesiska berglandet är tätare befolkadt och väl odladt.

liga barrskogar. De äro rika på pelsdjur, bland dem zobeln och bäfvern. Den södra delen utgöres af vida stepper.

Det Sibiriska låglandet fortsättes åt SV af *Turáns lågland*. Det består mest af

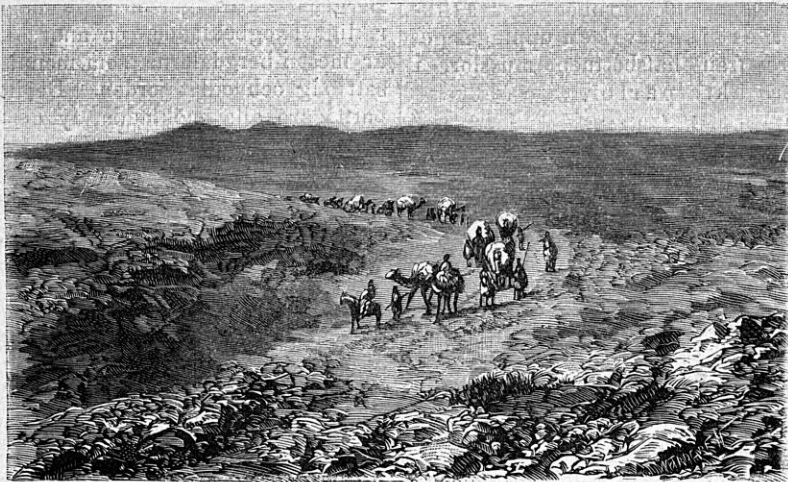

Bild 39. Gobi eller Sjamo-öknen.

3. **Låglanden.** De vida lågland, som finnas på sidorna om det stora högländsbältet, äro: **Sibiriska** och **Turanska låglanden** i NV, **Mesopotamiens lågland** i SV, **Hindostáns lågland** i S och **Kinesiska låglandet** i Ö.

Störst är det *Sibiriska låglandet*, som omfattar nordvestra Asien. Det skiljes genom Urál-bergen från Osteuropeiska slätten och liknar mycket denna till naturen. Närmast Ishavvet utbreda sig ödsliga tundror. Mellersta Sibirien upptages af ofant-

torra stepper och sandöknar. Marken är saltig och betäckt med hafssnäckors skal, hvilket visar, att det låga landet fordom varit hafsbottnen.

Mesopotamiens lågland är till största delen en steppartad slätt.

Hindostáns lågland utgör i V ett stepp- och ökenland, men hela den östra delen är utomordentligt fruktbar. Täta skogar af allehanda löfträd omväxla där med sköna åkerfält och fruktgårdar. Bland Indiens många nyttiga trädslag böra palmerna, bananen och brödfruktträdet nämnas främst. Vid de sumpiga flodmyn-

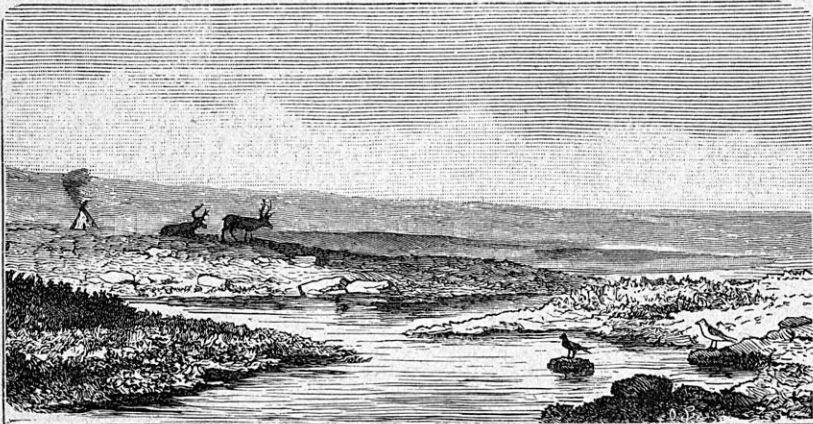

Bild 40. Tundra i Sibirien.

ningarna finnas ogenomträngliga skogsnår (*dsjungler*). Där växer rikligt det nyttiga bamburöret, hvaraf infödingarna förfärdiga sina hus, vapen, husgeråd m. m.

själfva halfön af **Dekans** högland. Det utgöres af högslätter, omgifna af randberg. Dessa äro **Vestra Ghat** [gåt] i V och **Östra**

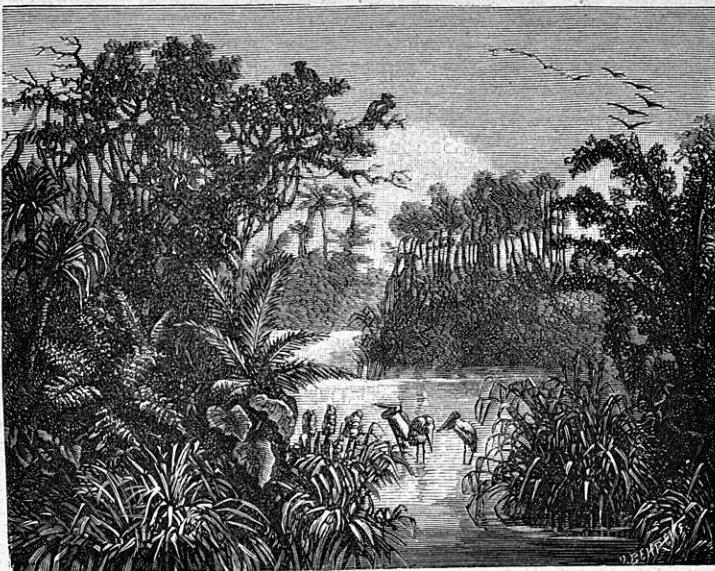

Bild 41. Flodlandskap uti Indien.

Ingenstädes är djurvärlden så rik som uti Indien. Där finnas apor, tigrar, elefanter, noshörningar m. m. Där finnas vackra och nyttiga fåglar, såsom påfåglar, fasaner m. fl., men också giftiga ormar och fula krokodiler.

Ghat i Ö. — *Bortre Indien* genomstrykes af långa bergskedjor, hvilka i N sammanhänga med det Ostasiatiska höglandet. Söderut åtskiljas de af långa floddalar och låga kustslätter.

Arabien är i det inre ett öken- och

Bild 42. Elefant och tiger.

Det *Kinesiska låglandet* är den mest odlade och tätast befolkade trakt i världen. Där bo människorna till och med på floderna i hus, som äro byggda på flottor.

4. *Halföarna i S.* — *Arabien* består, så vidt man vet, af högslätter, omgifna af randberg. I *Främre Indien* upptages

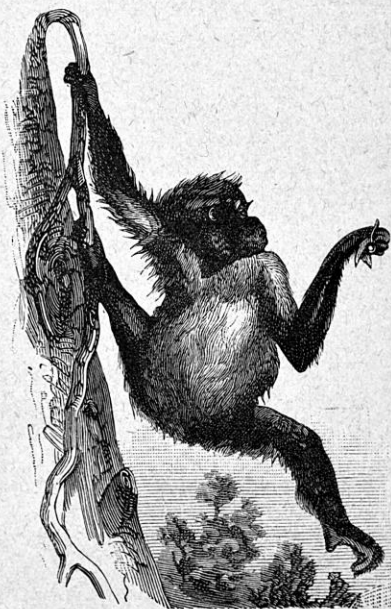

Bild 43. Orangutang.

steppland. Randbergens sluttningar äro fruktbara.

De stora *Indiska halföarna* hafva liksom Hindostáns lågland en rik växt- och djurvärld.

5. **Asiens öar.** äro nästan alla höga och bergiga. En kedja af verksamma vulkaner sträcker sig längs sydkusterna af Sumätra och Java utmed Små Sunda-öarna och vidare norrut längs de ostasiatiska öraderna ända upp till Kamtsjatka. Flere af dessa vulkaner äro lika höga som Mont Blanc.

Asiens öar äro mycket fruktbara. De Indiska öarna äro kända för sina läckra frukter och rara kryddor. På Borneo och Sumätra bor den stora apans orang-utang, kallad „skogsmenniskan“.

Insjöar.

I vestra och mellersta Asien finnas många stora steppsjöar, som sakna aflopp och hafva salt vatten. Sådana äro **Kaspiska hafvet**, **Arálsjön** och **Balkasj** i Turáns lågland. I Syriens högländ ligger **Döda hafvet** i dalen **el Ghor**. Denna dal är den djupaste på jorden och 400 m lägre än Medelhafvets yta.

I Asiens alpland finnas nog flere stora fjällsjöar med klart, sött vatten, men de äro mindre kända. En sådan alpsjö är **Bajkál V** om Transbajkaliens alpland.

Floder.

Asien har mycket större floder än Europa. De största floderna hafva sina källor på högländets randberg och utrinna till de omgifvande världshafven. Några stora floder utmynna i steppsjöarna. — Beskrif närmare efter kartan följande floder!

1. Till *Norra Ishafvet* flyta:

Obj från Altaj, **Jeniséj** från Sajanska bergen och **Lena** [ljäna] från Bajkálbergen.

Dessa floder äro vida större än Volga. De äro med sina bifloder de förnämsta samfärdslederna i det ödsliga Sibirien. Därtill äro de mycket fiskrika.

2. Till *Stora Oceanen* eller *Stilla hafvet* flyta:

Amúr från Transbajkalien.

Hoäng-ho („Gula floden“) från Tibets alpland.

Hoang-ho gör en stor båge åt N och utrinne åt NO till en inre vik af Gula hafvet. Floden är mycket strid och för med sig långt ut i hafvet massor af gult slam. Däraf har såväl floden som hafvet fått sitt namn.

Jang-tse-kiang („Blå floden“) från Kuen-lun.

Jang-tse-kiang gör en stor båge åt S. Floden genomrinner i sitt nedre lopp Kinas bördigaste och tätast befolkade bygder. Där befares den icke blott af tusentals kinesiska farkoster, utan äfven af stora europeiska och amerikanska ångare. Jang-tse-kiang är genom den långa *Kejsarkanalen* förbunden med Hoang-ho.

Mekong från Tibets alpland.

Mekong är vattenrik och bildar ett vidsträckt, fruktbart delta.

3. Till *Indiska hafvet* flyta:

Saluén och **Iravadi**, bägge från Tibets alpland.

Brahmapútra från norra sidan och **Ganges** från sydslutningen af Himalaya.

Brahmapútra kringflyter i en båge Himalayas östra ände. *Ganges* rinner åt SO. Slutligen mötas de bägge stora floderna och utflyta vid sidan af hvarandra åt S till Bengaliska viken. Där bilda de ett vidsträckt, starkt tillväxande deltaland.

Indus eller **Sind** från norra sidan af Himálaya.

Indus eller *Sind* har sina källor nära Brahmapútras och rinner i motsatt riktning mot denna flod först åt NV och sedan åt SV till Arabiska hafvet.

Tigris och **Euftrat** från Armeniens högländ. De förena sig och deras gemensamma utloppsarm, **Sjat-el-arab**, utfaller i Persiska viken.

4. Till steppsjöar flyta:

Amu-darjá från Pamir och **Syr-darjá** från Tien-sjan, bägge till *Arálsjön*.

Jordán från Antilibanon genom sjön **Genezaret** och **el Ghor-dalen** till **Döda hafvet**.

Afrika.

Gränser.

Afrika omgifves på alla sidor af haf: i N af *Medelhafvet*, i V af *Atlantiska hafvet*, i S och Ö af *Indiska hafvet*, *Aden* [ädn] *viken* och *Röda hafvet* — Afrika är närmast Asien vid *Suez-kanalen* och sundet *Bab-el-Mandeb*; närmast Europa vid *Gibraltarsundet*.

Afrikas nordligaste udde är **Kap Blanco**, den vestligaste **Kap Verde**, den sydligaste **Kap Agulhas** [Aguljås] och den östligaste **Kap Guardafui**.

Kuster.

Afrika är en stor fastlandmassa med få vikar, halföar och öar.

I N bildar Medelhafvet **Stora och Lilla Syrten**. I V bildas af Atlanten den öppna **Guinea-bugten** [ginéa].

På östra sidan utskjuter **Somali-halfön**, den enda af någon betydelse i Afrika.

Kusterna äro mest låga, dels sandiga, dels sumpiga. Blott i Ö finnas högländare kuster.

I Atlanten ligga ögrupperna **Azorerna**, **Madeira**, **Kanarerna** och **Kapverdeöarna**. —

Uti Indiska hafvet finnes den stora ön **Madagaskar**, som åtskiljes från fasta landet genom **Mosambique-kanalen** [måsang-bik]. NV om Madagaskar ligga **Komorerne** och Ö därom **Maskarenerne**. Utanför Kap Guardafui ligger ön **Sokotra**.

Afrikas öar äro bergiga och mycket fruktbara. På flere ställen förekomma verk samma vulkaner. Den högsta vulkanen är **Pic de Teyde** på den stora Kanariska ön **Teneriffa**.

Högländ och Lågland.

Afrika upptages till största delen af vida högplatåer. De omgifvas af randberg, hvilka i branta afsatser stupa ned mot smala kustslätter.

Man brukar indela Afrika i tre hufvuddelar.

1. **Nordafrika** omfattar medelhafskusten och den stora öknen **Sáhara**.

I NV höja sig **Atlasbergen** med snöbetäckta toppar. Ö om Stora Syrten uppstiger **Barkas högländ**.

Sáhara är jordens största öken. Den sträcker sig från Atlanten i V till Röda hafvet i Ö.

Bild 42. Saharå med ous och dadelpalmer.

Atlasbergen äro ett vackert alpland. — *Barkas högland* utgöres af grässlätter med skogbeklädda sluttningar.

Sáhara är i mellersta delen en högländ klipp- och stenöken. Där finnas äfven betydliga bergland såsom **Tibesti**. Längre i V och Ö finnas ofantliga flygsandfält, hvilka med sina vågrika sandvallar likna sandhaf. På sådana ställen, där det finnes tillgång på vatten, hafva uppstått grönskande oaser. Med sina dungar af daldelpalmer och andra fruktträd se de ut som vackra öar i det ödsliga sandhafvet. Där få karavanerna¹ vederqvicka sig och sina kameler efter den farliga färden genom öken.

2. **Sudán** („de svartes land“) omfattar mellersta delen af Afrika. Sudán utgöres af tre delar: **Högsudán** i V, **Lågsudán** i midten kring sjön *Tsjad* och **Egyptiska Sudán** i Ö. S om Egyptiska Sudán finnes **Abessiniens alpland** med toppar af Mont Blancs höjd.

På sluttningarna af höjderna och vid vattendragen finnas vackra skogar af aka-

baobab eller apbödträdet och sykomoren.

3. **Sydafrika** är den högsta delen af Afrika. I trakterna af eqvatorn höja sig tvenne väldiga utslocknade vulkaner, **Kilima-Ndjáro** (5,700m) i Ö och **Kamerúnberget** längst i V. Jämsides med kusten

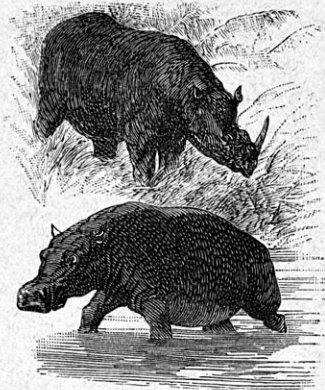

Bild 45. Noshörning och flodhäst.

i SO gå **Drakebergan**. På **Goda-hopps-udden** längst i SV uppstiger **Tafelberget** med

Bild 44. By i Sudán.

sior, palmer och många andra löfträd. Där ligga negerbyarna, omgifna af kaffe-träd, bananer och andra fruktträd. De vida högslätterna äro bevuxna med högt, tufvigt gräs. Spridda på dessa grässlätter eller savanner växa Afrikas jätteträd,

branta bergväggar och platta toppar. V om Drakebergen utbreder sig öken **Kalahari** och S därom högsteppen **Karru**.

Den nordvestra delen af Sydafrika upptages af täta urskogar, men i de östra och södra delarna finnas mest savanner. Växterna äro ungefär dylika som i Sudán utom långt i S, där växtvärlden är mycket egendomlig. Där hafva många af våra

¹ *Karavan* är ett större sällskap af resande, som färdas genom öknar och ödemarker.

vackraste trädgårdsblommor och krukväxter sitt hem.

Såväl i Sudán som i Sydafrika lefva många slags stora och egendomliga djur.

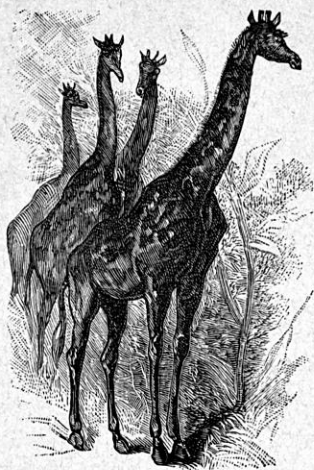

Bild 46. Giraffer.

På savannerna ströfva hjordar af elefanter, noshörningar, giraffer, bufflar m. fl. I skogarna uppehålla sig många slags apor, bland dem den stora och starka

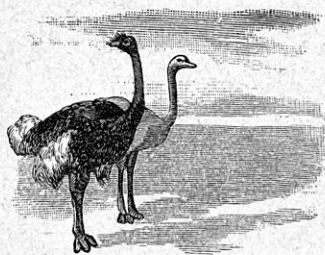

Bild 47. Strutsar.

gorillan. I floderna trivas flodhästar, krokodiler m. m. I hela Afrika förekommer den största af alla fåglar, strutsen, och djurens konung, lejonet.

Bild 48. Lejon.

Insjöar.

Det ostafrikanska höglandet är rikt på stora, klara sötvattenssjöar. De största äro: **Ukeréve** eller **Viktoria-sjön**, **Mvutan** eller **Albert-sjön**, **Tanganjika**, **Bangveolo** och **Niassa**.

I Lågsudån ligger den stora, grunda steppsjön **Tsjad**, som har salt vatten.

Floder.

Afrika har flere stora floder, som från det inre höglandet rinna ut till de omgivande världshafven.

1. Till Medelhafvet flyter:

Nilen från Ukeréve och Mvutan.

Nilen är en af de längsta floder på jorden. Den är världsbekant för sina öfversvämningar. Flodens vatten stiger årligen om sommaren och förvandlar dalen till en sjö. När vattnet om hösten drager sig tillbaka kvarstannar på fälten en fruktbar gyttja.

2. Till Atlanten flyta:

Senegal och **Gambia**, bägge från Högsudån.

Niger från Högsudån till Guinea bugten.

Kongo från Bangveolo.

Kongo är en af de vattenrikaste floder i världen. Den har först nyligen blifvit närmare känd genom den bekante afrikaresanden *Stanley*.

Oranjefloden från Drakebergen.

3. Till Indiska hafvet flyter:

Sambési från det inre höglandet till Mozambique kanalen.

Sambési bildar ungefär vid midten af sitt lopp de storartade *Victoriasfallen* bekanta genom den berömde afrikaforskaren *Livingstone*.

Emedan Afrikas stora floder redan nära mynningen hafva svåra forsar, kan man icke längs dem segla från kusten inåt landet. Detta har i sin mån gjort, att det inre Afrika ännu i dag är så litet känt.

Amerika.

Amerika omgifves på alla sidor af världshaf, nämligen: i N af *Norra Ishafvet*, i Ö af *Atlanten* och i V af *Stora oceanen* eller *Stilla hafvet*. Amerika ligger långt från de andra världsdelarna och har därför blifvit senare bekant. Närmast Amerika är Asien. De skiljas från hvarandra genom *Berings-sund*.

Amerika består af två hufvuddelar, **Nordamerika** och **Sydamerika**. De äro förenade genom det smala **Panamá-näset**.

I. Nordamerika

Kuster.

Nordamerikas kuster äro ganska mycket sönderdelade. I *Norra Ishafvet* ligger en mängd stora öar, kallade den **Arktiska arkipelagen**. De största äro **Grönland** och **Baffins-land**. Dessa åtskiljas genom **Baffins-vik** och **Davis- [dävis] sund**. S om den Arktiska arkipelagen inskjuter från *Norra Ishafvet* den stora **Hudsons-viken** [höddsns]. Den är äfven förenad med *Atlantiska hafvet* genom **Hudsons-sund**.

Mellan *Hudsons-viken* och *Atlantiska hafvet* utskjuter halfön **Labradör**. Dess sydöstra kust sköljes af **S:t Lawrence-viken** [sant lärens]. Denna vik omgifves dessutom af halföarna **New Brunswick** [nju-brönsoick] och **New Scotland** [nju-skåttlånd] i V samt ön **New Foundland** [nju-föndlånd] i Ö. Mellan *New Brunswick* och *New Scotland* inskjuter **Fundy-viken** [föndi].

I SO intränger den vida **Mexico-golfen** [mechikå]. Den skiljes genom halfön **Florida** i Ö från *Atlanten* samt genom halfön **Yucatan** i SO från *Caribiska hafvet*. Förbi dessa halföar leda de lika benämnda sunden **Florida-sundet** och **Yucatan-sundet**. I *Florida-sundet* tager **Golfströmmen** sin början. *Caribiska hafvet* är ett stort randhaf, som omgifves af **Centralamerika** i V,

Sydamerika i S samt **Vestindiska övärlden** i N och Ö.

Den Vestindiska övärlden består af tre grupper: 1) **Stora Antillerna**: *Cuba*, *Jamaica*, *Haiti* och *Puertorico*; 2) **Små Antillerna** och 3) **Bahama-öarna**.

Stora oceanen eller *Stilla hafvet* bildar på *Nordamerikas* vestkust den långa **Californiska viken**. Utanför den ligger halfön **Californien**. Längst i NV utskjuter emellan *Stilla hafvet* och *Norra Ishafvet* halfön **Alaska**. Därifrån sträcka sig åt V **Aleuterna**, hvilka i S begränsa **Berings-haf**.

Mellan den Arktiska arkipelagens öar packa sig ofantliga ismassor. Därifrån föras väldiga isstycken af kalla strömmar in i *Hudsons-viken* och hemta med sig köld åt de kringliggande landen.

SO om *New Foundland* finnas de vidsträckta **New Foundland-bankarna**, där tusentals fiskare årligen samlas vid fisketiderna för att fånga torsk.

Den sydöstra kuststräckan är låg, sumpig och osund.

Nordamerikas vestkust är mest högländ. I NV åtföljes kusten af en stor skärgård.

Högländ och lågländ.

Nordamerika är i V och Ö ett högländ, i midten ett lågländ. Det vestra högländet kallas med ett gemensamt namn **Nordamerikas Cordillerer** [kårdiljärer]. Det utgöres af två rader höga bergskedjor, hvilka sträcka sig från NV åt SO. Mellan dem utbreda vida högslätter. Till den vestliga bergraden höra **Sjöalperna** med toppen **S:t Elias** (6,000 m), **Cascadbergen** och **Sierra Nevada**. De östliga bergskedjorna heta **Klippbergen**. Det vestra högländet fortsättes åt SO af **Mexicos högslätt** och **Certralamerikas Cordillerer**. Här finnas talrika verksamma vulkaner, af hvilka den högsta är **Orizaba** [orissava; 5,400 m].

I det östra högländet märkas **Alleghany-bergen** [alligäni], hvilka sträcka sig från NO åt SV.

Den mellersta delen af Nordamerika upptages af en ofantlig vågig slätt. Den delas i två afdelningar, **Arktiska låglandet** i N och **Mississippi-slätten** i S.

Arktiska låglandet upptages nordligare af ödsliga tundror, där man ser skockar af vildrenar. Den sydligare delen bildar tillsammans med de angränsande bergstrak-

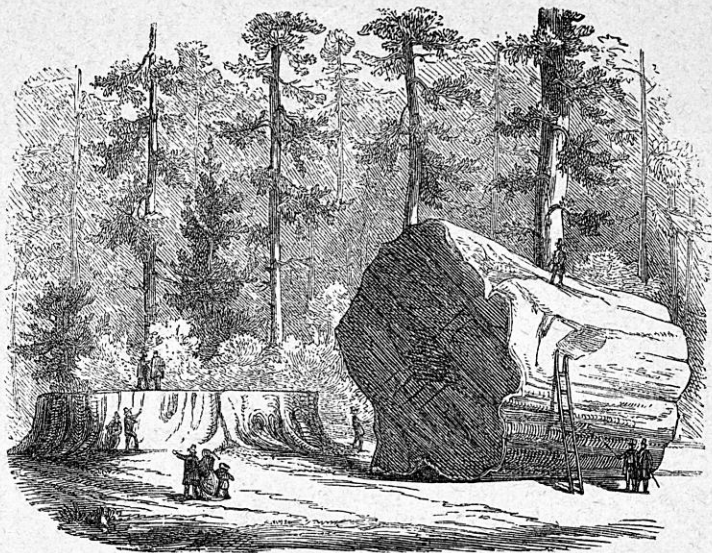

Bild 51. Mammutträd.

Bergskedjorna i det vestra höglandet äro nästan lika höga som Europas alper. De äro beklädda med skogar af barr- och löfträd. Där växer mammut-trädet, som är jordens största träd.

De vida högslätterna mellan bergskedjorna äro i några trakter sparsamt bevuxna med kaktus, agave m. m., i andra fullkomliga öknar.

Alleghany-bergen hafva vackra löfskogar på sluttningarna och väl odlade dalar.

Bergen äro mycket rika på metaller. I V och S fås guld och silfver i mängd, i Ö fås järn och stenkol. Dessutom finnes där petroleum.

Norra Ishafvet är rikt på väldiga sjödjur, såsom hvalar, hvalrossar och själur. Där uppehåller sig också isbjörnen.

Bild 53. Bomullsbuske.

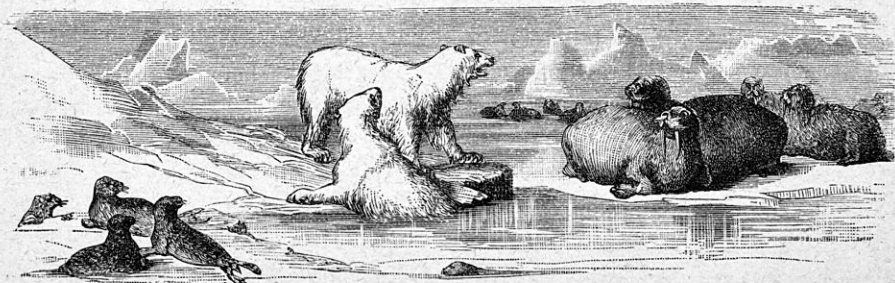

Bild 52. Själur, isbjörnar och hvalrossar.

terna Nya världens skogsområde. Där jagas många pelsdjur, såsom bäfvern, bisamrättan, sjubben m. fl. — Mississippislätten upptages i V af öfverskåd-

Bild 54. Bisonoxar och hjortar.

liga grässtepper, kallade prärier. Där träffas ännu, men år för år allt mera sällsynt, bisonoxen. Landet Ö om Mississipp är bördigt. Där odlas majs och ris, bomull, sockerrör och tobak.

Insjöar.

Det Arktiska låglandet är ett bland de sjörikaste områden i världen.

V om Hudsons-viken ligga: **Stora Björnsjön**, **Stora Slaf-sjön**, **Atabaska** och **Winnipeg-sjön** [oinnipeg]. S om Hudsons-viken finnes den **Canadiska sjögruppen**, som bildas af **Öfre sjön**, **Michigan** [misjigän], **Huron** [jüren], **Erie** [iri] och **Ontario** [ántäriä]. Mellan Erie och Ontario bildas det världsberömda vattenfallet **Niagara** [nejäggärä].

De Canadiska sjöarna äro tillsammans så stora, att de skulle täcka mer än halfva Finland.

Flere af höglätterna i V sakna aflopp och hafva saltsjöar. Mest bekant är **Stora Saltsjön**.

Floder.

1. Till Norra Ishafvet flyter:

Mackenzie [mäckénsi] från Klippbergen.

— Från hvilka sjöar utleder den vattnet?

2. Till Atlantiska hafvet flyta:

S:t Lawrence-floden [sänt lårens] från

Ontario till S:t Lawrence-viken.

S:t Lawrence-floden är bred och vattenrik, emedan den utgör aflopp för de Canadiska sjöarna. Sedan man gräft **Niagara-**

kanalen kan man med stora sjöfartyg fara från hafvet ända till Michigan.

Mississippi från små sjöar V om Öfre sjön till Mexico-golfen. Af Mississippis många bifloder är **Missouri** större och **Ohio** [ähäjä] nästan lika stor som hufvudfloden.

Mississippi bildar tillsammans med Missouri jordens längsta flod (6,500 km). — På dessa floder gå talrika ångare. Många af passagerareångarne likna flytande byggningar.

Rio Grande från Klippbergen till Mexico-golfen.

3. Till Stora oceanen eller Stilla hafvet flyta:

Rio Colorado från Klippbergen till Californiska viken och **Columbia** äfven från Klippbergen.

Rio Colorado har grävt sig en så djup fåra i högplatån, att flodens vatten ej synes uppifrån. Sådana djupa flodklyftor med lodräta bergväggar kallas **Cañons** [kanjens].

II. Sydamerika.

Kuster.

Sydamerika består liksom Afrika af en stor fastlandmassa med få vikar och öar.

Caribiska hafvet bildar på nordkusten **Maracaibo-viken** samt Stilla hafvet på västkusten **Panamá-viken** och den öppna **Arica-bugten**.

De förnämsta ögrupperna äro: **Galápagos-öarna** och **Patagoniens skärgård** i Stilla hafvet samt **Falklands-öarna** [fåkländs-] i Atlanten. Vid sydspetsen ligger den stora ön **Eldlandet**, skild från fastlandet genom **Magalhaes-sund** [magaljaings].

Atlantiska hafvets kuster äro mest långgrunda samt åtföljda af slambankar och laguner. Stilla hafvets kuster äro höga och branta.

Högländ och lågländ.

Sydamerika har liksom Nordamerika i V och Ö stora högländ, men i midten ett

ofantligt lågland. Det vestra höglandet benämnes **Sydamerikas Cordillerer** eller vanligare **Anderna**. De utgöras nordligare af två eller tre jämsides löpande alpkedjor, åtskilda af högslätter. De märkligaste högslätterna äro **Quitos** högslätt under eqvatorn och **Titicacas** högslätt Ö om Arica-bugten. På Anderna höja sig talrika dels verksamma, dels slocknade vulkaner.

på jorden. Det kan fördelas i tre delar: **Llanos** [ljanås] i N, **Selvas** i midten och **Pampas** i S.

Andesbergens nordliga delar hafva präktiga skogar med palmer, mahogni- och kakaoträd. Högfjällen äro täckta med alpörter och gräs. Där beta jordar af lamman och där spanar den väldiga kondoren efter rof.

Bild 55. Llama.

De högsta äro: **Cotopaxi** [kåtåpatji], en verksam och **Chimborazo** [tjimbarasså] en slocknad vulkan, bägge vid randen af Quitos högslätt. Sydligare bilda Anderna en enda hufvudkedja och där reser sig Amerikas högsta bergstopp **Aconcagua** (6,800m).

I östra delen af Sydamerika finnas två vidsträckta från hvarandra afskilda högland, nämligen **Guayanas** och **Brasiliens** högland.

Den mellersta delen af Sydamerika utgör det största sammanhängande lågland

I de sydliga delarna af Anderna finnas ständigt gröna skogar af bokar och barrträd.

Llanos och *Pampas* bestå af vida gräsfält, där hjordar af förvildade oxar och hästar uppehålla sig. — *Selvas* utgöres af vidsträckta urskogar. Träden äro där mycket höga. Löfkronorna sammansluta sig till ett lätt löfhvalf, så att luften därunder är kvalmig och stark skymning råder äfven om dagen. Kring trädstammarna slingra sig vackert blommande klängväxter, lianer. Uppe i träden vimlar det af apor och papegojor, hvilka hålla en förskräcklig konsert. Där smyger sig jaguaren och där

slingrar sig jätteormen. Brökiga fåglar och glänsande insekter fladdra omkring.

Orinoco från Guayanas högländ.

Amazonfloden från Anderna.

Amazonfloden, „strömmarnas konung“

Bild 56. Urskog vid Amazonfloden.

Odlingen är obetydlig i Sydamerika och förekommer blott i de högländare kusttrakterna.

Sjöar och floder.

På Andernas högslätter och deras ostsluttnig finnas många sjöar. Störst är **Titicaca**.

Alla stora floder i Sydamerika hafva sitt utlopp i Atlanten. — Hvarför det? — De största äro:

har det största vattenområde på jorden. Floden har en längd af mer än 5000 km och är redan långt från mynningen 10 km bred. De vida mynningarna likna stora hafsvikar. Amazonfloden har många bliffloder, som äro större än Donau och Rhein. De största äro: t. v. **Rio Negro** och t. h. **Madeira**.

Rio de la Plata utgör den vida utloppsarmen för de tre stora floderna **Paraguay**, **Parany** och **Uruguay**, hvilka alla komma från Brasiliens högländ.

Australien.

Australien är beläget SO om Asien mellan *Indiska hafvet* i V och *Stora oceanen* eller *Stilla hafvet* i Ö. Denna världsdelen består af två hufvuddelar: 1) **Australiens fastland** och 2) **Australiens övärld**.

I. Australiens fastland.

Kuster.

Australiens fastland omgifves af *Indiska hafvet* i N, V och S samt af *Stora*

oceanen eller *Stilla hafvet* i Ö. Det bildar en stor landmassa, föga inskuren af hafvet.

På norra sidan märkes **Carpentaria-viken** och Ö därom halfön **York**. Den skiljes genom **Torres-sund** från den stora ön **Nya Guinea** [ginéa]. På sydsidan finnes den öppna **Austral-bugten**. Fastlandets sydligaste kust skiljes genom **Bass-sundet** från ön **Tasmania**.

Kusterna äro mest höglända. Utanför den norra delen af ostkusten finnas farliga korallref. De bestå af kalkstensmassor, hvilka bildats af koralldjuren. Dessa djur äro så små, att de kunna ses endast med förstoringsglas, och likväl hafva de i alla världsdelar inom den heta zonen genom sina byggnader frambragt hela ögrupper.

Högländ och lågländ.

Kusttrakterna äro mera höglända och bergiga. Längst i SO uppstiga **Austral- alperna** till betydande höjd. Västra delen af fastlandet upptages af högsätter.

Kusttrakterna hafva egendomliga ljusa, parkartade skogar. Märkliga träd

De enda större floderna äro **Murray** [mörre] från Australalperna och dess biflod **Darling**.

II. Australiens övärld.

Efter öarnas läge i förhållande till Australiens fastland delas övärlden i tre afdelningar: den inre öraden, den yttre öraden och de spridda öarna.

1. Den inre öraden: **Nya Guinea**, **Salomon-öarna**, **Nya Hebriderna**, **Nya Ca- ledonien** och **Fidsjiöarna**. Dessa kallas med ett gemensamt namn **Melanesien** „De svartes öar“, emedan de äro bebodda af

Bild 57. Australiskt landskap.

äro: det höga jättegummiträdet och det låga grästrädet. I dessa skogar uppehålla sig egendomliga pungdjur, såsom känguru, det underliga näbbdjuret och granna fåglar, såsom lyrstjärten, papegojor m. fl.

De inre slätterna äro betäckta med tätta buskar eller med taggigt piggsvinsgräs.

Sjöar och floder.

Emedan det under den Australiska sommaren länge är mycket hett och torrt, bruka sjöar och floder då uttorka.

svarta *papuasfolk*. Till den inre öraden räknas dessutom **Nya Zeeland**.

2. Den yttre öraden: **Marianerna** och **Carolinerna** N om Nya Guinea. De bilda tillsammans med några andra ögrupper **Mikronesien** [„De små öarnas värld“], emedan de bestå af mycket små öar. — Vidare höra till den yttre öraden: **Tonga**- eller **Vänskapsöarna**, **Samoa**- eller **Skeppar- öarna**, **Cooks-öarna** [koks-], **Taiti**- eller **Sällskapsöarna**, **Tuamotu**- eller **Låga-öarna** och **Marquesas-öarna** [markesas-]. Dessa bilda **Polynesien** [„De många öarnas värld“].

3. De spridda öarna: **Sandwich-öarna** [sändöitsj-) och många små öar.

Den inre öraden och de spridda öarna äro mest högbergiga och vulkaniska. På **Havaji**, den största af Sandwich-öarna, finnes vulkanen **Mauna Loa** [4,200 m]. Den har en mycket stor krater, som ständigt är fylld med sjudande lava. — Nya Zeelands norra ö har verksamma vulkaner

och heta källor. På den södra ön uppstiga de snöhöljda **Sydalperna**.

Den yttre öraden består mest af låga korallöar.

Nästan alla Australiens öar äro fruktbara. Där växa kokospalmer, brödfruktträd och bananer. I Nya Guineas härliga skogar lefver den vackra paradisfågeln.

Riken och folk.

Europa.

Finland. Suomi.

Gränser.

Vårt fosterland, Finland, är beläget i Nordeuropa. Det omgifves i S och V af *Östersjön* och dess vikar, *Finska viken* och *Bottniska viken*. För öfrigt gränisar Finland i V till *Sverige*, i N till *Norge*, i Ö till *Norge* och *Ryssland*. I SO går gränsen tvärs öfver *Ladoga*.

Kuster.

Finlands kuster äro fulla af små vikar och uddar och därutanför finnas talrika öar, holmar, klippor och skär, hvilka nästan öfverallt bilda större eller mindre skärgårdar.

Finska viken bildar i Ö **Kronstadt-ska viken** och **Viborgska viken**. De största öarna vid kusten äro **Björkö** och **Pyttis** ö samt ute i hafvet **Hogland**. Mellan Finska viken och Östersjön utskjuter **Hangöudd**.

I Östersjön finnes Finlands största skärgård. Den delas genom **Skiftet** i två hufvuddelar: **Egentliga Finlands skärgård** med ön **Kimito** och **Ålands skärgård**, hvars största ö kallas **fasta Åland**.

Bottniska vikens smalaste del heter **Qvarken**. Dess största ö är **Karlö**.

I Ladogas norra del ligger den vackra ön **Valamo**.

Höjder.

Finland är ett lågland, men det är ett lågbergigt och ojämnt land. Den **Österbottniska slätten** vid norra delen af Bottniska viken är vår enda större slätt.

Finland har flere s. k. landryggar, hvilka utgöra vattendelare. Den förnämsta är **Maanselkä**. Den utgår från **Haldefjäll** på *Kölen* eller *Norska fjällryggen* och sträcker sig först åt SO och Ö till **Talkunaoaivi**, sedan åt S och SO inåt Ryssland.

Från **Maanselkä** utgår åt S **Ounasselkä** med Finlands högsta fjäll **Pallastunturi** (850 m). Från **Näränkävaa** sträcka sig **Kivaloselkä** och **Kainunselkä** åt SV. Längre söderut utgå ytterligare från **Maanselkä** **Suomenselkä** åt V och SV samt **Salpausselkä** i hufvudriktning åt SV och V.

Mellan **Suomenselkä** och **Salpausselkä** gå från N till S fyra landryggar: **Satakunnanselkä**, **Hämeenselkä**, **Savonselkä** och **Karjalanselkä**. — Från **Salpausselkä** utgå **Lohjanselkä** (**Lojo åsen**) åt SV till **Hangöudd** och **Äyräpäänselkä** åt SO inåt Ryssland.

Mycket bekanta och besökta af resande äro berget **Aavasaksa** i norra, **Pyynikke** och **Kangasala åsarna** i sydvästra samt **Punkaharju-åsen** i sydöstra Finland.

Vattendrag.

Finlands vattendrag kunna med ledning af landryggarna fördelas i fem vattenområden.

1. Norra vattenområdet ligger på norra och östra sluttningen af Maanselkä och har sitt utlopp i Norra Ishafvet. Dess största elf är **Tana-elf** (*Tenajoki*) från Maanselkä. Förmämsta sjön är **Enare** (*Inari*). Den upptager **Ivalojoki** och utfaller genom **Patsjoki**. — **Kuusamo-stråten** på Maanselkäs östra sluttning har sitt utlopp i Hvita hafvet.

2. Nordvestra vattenområdet begränsas i N och Ö af Maanselkä, i S och SO af Suomenselkä. Vattnen utflyta i norra delen af Bottniska viken.

De förnämsta elfvar äro: **Torne-elf** (*Torniojoki*), med bielfven **Muonio**; **Kemi-elf** med bielfven **Ounasjoki** samt **Ule-elf** (*Oulujoki*), som kommer från **Ule-träsk** (*Oulujärvi*). Denna sjö upptager från NO **Hyrnsalmi-stråten** och från Ö **Sotkamo-stråten**.

I södra delen af området märkas: **Siikajoki**, **Nykarleby-elf** (*Lapuanjoki*) och **Kyrö-elf** (*Kyrönjoki*) äfvensom sjön **Lappjärvi**.

3. Sydvestra vattenområdet begränsas i N af Suomenselkä, i Ö af Hämeenselkä, i SO af Lohjanselkä. Vattnen utflyta i södra delen af Bottniska viken och Östersjön.

Största sjön är **Näsijärvi**. Den upptager från N tre stråtar: **Ätsäri-stråten**, **Pihlajavesi-stråten** och **Keuru-stråten**. Från Näsijärvi rinner vattnet genom **Tammerfors** (*Tampereenkoski*) ned till **Pyhäjärvi**. Denna sjö upptager dessutom vatten från tre stråtar i Ö: **Längelmäki-stråten**, **Hauho-stråten** och **Vånå** (*Vanaaja*)-**stråten**. I Längelmäki-stråten finnas de vackra sjöarna **Längelmävesi**, **Roine** och **Mallasvesi**.

Ur **Pyhäjärvi** föres vattnet vidare genom **Nokia-ström** till **Kulovesi**. Denna sjö upptager från N **Kyrösjärvi**, hvars vatten störtar sig utför det höga vattenfallet **Kyröskoski**. Från Kulovesi afleder slutligen **Kumo-elf** (*Kokemäenjoki*) vattnet till Bottniska viken.

Utom Kumo-elfs flodområde märkas

sjöarna **Pyhäjärvi** och **Lojo-sjö** samt den minnesrika **Aura-å** (*Aurajoki*).

4. Mellersta vattenområdet begränsas i V af Lohjanselkä och Hämeenselkä, i N af Suomenselkä, i Ö af Savonselkä och Äyräpäänselkä. Vattnen utrinna i Finska viken.

Största sjön är **Päijänne**. Denna sjö upptager från N tre stråtar: **Saarijärvi-stråten**, **Viitasaari-stråten** med den stora sjön **Keitele** och **Rautalampi-stråten**. I S är **Päijänne** genom **Vesijärvi-kanal** förbunden med **Vesijärvi**.

Från **Päijännes** sydöstra hörn utrinna vattnet genom flere strömmar och sjöar. Vattenmassan förstärkes ytterligare genom **Mäntyharju-stråten** från **Puulavesi** och afledes slutligen genom **Kymmene-elf** (*Kymijoki*) till hafvet. Elfven bildar det vackra **Anjala-fallet** och grenar sig i två utloppsarmar, hvilka omsluta **Pyttis ö**.

5. Sydöstra vattenområdet begränsas i N af Suomenselkä, i V af Savonselkä och Äyräpäänselkä. Vattnen utrinna i Ladoga.

Den förnämsta sjön är **Saima**, Finlands största insjö. **Saima** är i N genom flere sund förbunden med **Haukivesi**. Denna sjö upptager två stora stråtar: **Kallavesi-stråten** från N och **Pielis-stråten** från NO.

Kallavesi-stråtens förnämsta sjö är **Kallavesi**, som från N upptager **Idensalmi-stråten** (*Isalmi*), och **Nilsä-stråten**. Från **Kallavesi** utrinna vattnet åt S genom **Konnuskoski**, **Leppävirta**, **Unnukavesi** och **Varkaus-ström** till **Haukivesi**. **Kallavesi** har också att östligt aflopp genom flere stora sjöar.

Pielis-stråtens största sjö är **Pielisjärvi**. Därifrån strömmar vattnet genom **Pielisjoki** till **Pyhäselkä**, hvilken sjö i V sammanhänger med **Orivesi**. Denna sjö upptager från SO **Pyhäjärvi** och förenas genom **Orivirta** med **Haukivesi**.

Saima är i NO förenad med **Puruvesi**. Den väldiga vattenmassa, som samlat sig i **Saima**, afledes slutligen genom **Vuoksen** (*Vuoksi*) till Ladoga. Ej långt från **Vuok-**

sens utflöde ur Saima bildas det vidt berömda vattenfallet **Imatra**.

De klara sjöarna och de ståtliga elfvarna göra vårt land till ett bland de vackrare i världen. Dessutom äro de mycket nyttiga, emedan de äro fiskrika och man kan färdas på dem med ångbåtar och andra farkoster. Man har ännu ytterligare förlängt dessa vattenvägar genom att gräfva kanaler mellan sjöarna.

bohvete. Dessutom odlas mycket potä-
ter samt något rofvor, ärter, bönor m.
m. Vid kusterna, sjöarna och elfvarna
lefva många som fiskare. I städerna bo
handlande och handtverkare. Där
finnas vanligen också fabriker och fa-
briksarbetare.

Vårt land är till största delen betäckt
med skogar. Därför har man inrättat många
sågverk och utför årligen mycket plan-
kor och bräden till främmande land.

Bild 58. *Insjölandskap.*

Finlands viktigaste kanaler äro:
Saima-kanal mellan Saima och Viborgska
viken, *Pielis-elfs-kanaler* förbi forsarna i
Pielis-elf emellan Pielisjärvi och Pyhä-
selkä, *Konmus-* och *Taipale-kanaler* mel-
lan Kallavesi och Haukivesi. Tack vare
dessa kanaler kan man komma med ång-
båt från hafvet långt in i landet.

Inbyggare.

I största delen af vårt land bo fin-
nar, som tala finska. I de södra
och vestra kusttrakterna bo svenskar,
som tala svenska. I Lappland bo lap-
par, som tala lappska. Detta språk
liknar mycket finskan. Dessutom bor det
i städerna något ryssar, tyskar och
andra främlingar.

De flesta människor i Finland bo på
landet och syssla med att sköta åkrarna,
ängarna och boskapen. Nästan i hela
landet odlas af sädesslag råg, hafre och
korn. I SV odlas något hvete, i SO

Därifrån hemtar man åter kaffe, socker
salt, bomull och andra varor, som icke
finnas hos oss.

Län och städer.

Finland indelas i åtta län: *Nylands
län, Åbo och Björneborgs län, Tavaste-
hus län, St Mikels län, Viborgs län,
Kuopio län, Vasa län samt Uleåborgs
och Kajana län.*

Huru äro dessa län belägna? Se kartan!

1. Nylands län

är beläget vid Finska viken från Kym-
mene-elf i Ö till trakterna V om Lojo-
åsen.

Skärgården är vidsträckt och vacker.
Inåt landet ser man i beständig omväxling
skogiga backar och väl odlade slätter. Det
är Finlands minsta, men tätast befolkade
län.

Städer. **Helsingfors**, vid Finska viken. Det är Finlands hufvudstad. Dock bor icke Finland storfurste där, utan i St Petersburg, ty han är tillika Rysslands kejsare. — **Helsingfors** har god handel och flere fabriker. Den, som varit i Helsingfors, må försöka beskrifva stadens utseende. — Vid inloppet till Helsingfors ligger fästningen **Sveaborg**. — **Borgå**, vid Borgå å. — **Lovisa**, vid Lovisa-viken. — **Ekenäs**, vid Pojo-viken. — **Hangö** på Hangöudd. Vinterhamn.

[Bild 59. Åbo domkyrka.]

2. **Åbo och Björneborgs län** är beläget i sydvästra Finland vid Östersjön och Bottniska viken.

Länets södra del är vårt lands tidigast och mest odlade bygd. Där träffas många minnesrika ställen. Nordligare finnas kärrmarker och sandmoar med gles befolkning.

Städer. **Åbo**, vid Aura-å, är Finlands äldsta stad. Där finnas stora mekaniska verkstäder. Stadens märkligaste byggnad är den gamla domkyrkan. — **Åbo slott** vid Aura-ås mynning är mer än 700 år gammalt. — **Nådendal**, vid Östersjön. — **Nystad**, vid Bottniska viken. — **Björneborg**, vid Kumo-elf. Betydlig handelsstad. — **Raumo**, vid Bottniska viken. — **Mariehamn**, på Åland vid Östersjön.

3. Tavastehus län

är beläget inne i landet mellan Kulovesi i V och Päijänne i Ö.

Södra delen upptages af fruktbara slättbygder, där säd och mycket lin odlas. Där finnas stora herregårdar och många fabriker. De nordliga delarna äro skogrika.

Städer. **Tavastehus**, vid Vånå-stråten. Invid staden ligger det gamla slottet *Tavastehus* eller *Tavastborg*. — **Tammerfors**, vid Tammerfors mellan Pyhäjärvi och Näsijärvi. Vid forsen finnas stora bomulls- och llnnespinnerier, pappersbruk, klädesfabriker m. m.

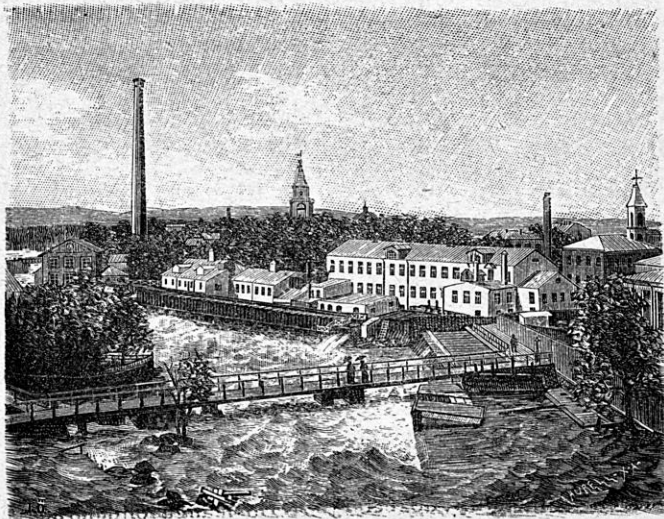

Bild 60. Tammerfors.

4. S:t Mickels län

är beläget inne i landet mellan Päijänne i V och Orivesi i Ö.

Detta län är rikast på vackra sjöar. Skogbeklädda bergshöjder, långa sandåsar och djupa dalar omvexla där.

Städer. **S:t Mickel**, vid en vik af Saima. — **Nyslott**, på en ö vid farleden mellan Saima och Haukivesi. På en holme utanför staden ligger det gamla slottet *Olofsborg*. — **Heinola**, vid Kymmene-elf.

5. Viborgs län

omfattar kustlandet vid Ladoga och Finska viken till Kymmene-elf i V.

Länet är i NO en skogrik, men nästan folktom ödemark. Ladogas och Vuoksens stränder omvexla af berg och fruktbara dalar. Annars har länet mager och stenig jordmån.

Ladogas norra strand. — **Fredrikshamn** vid Finska viken. — **Kotka**, på en ö vid Kymmene-elfs östra mynningsarm, har stora sågverk. — **Villmanstrand**, vid Saima.

6. Kuopio län

är beläget mellan Keitele i V och ryska gränsen i Ö.

Talrika sjöar, fullströdda med holmar, långsluttande åsar, branta berg och djupa dalar gifva landet ett omvexlande och vackert utseende. De odlade bygderna vid sjöstränderna äro åtskilda genom milsvida skogs- och sumpmarker. Vattnen äro rika på järn, hvarför i länet finnas flere stora järnbruk.

Städer. **Kuopio**, på en udde i Kallavesi. — **Joensuu**, vid Pielis-elfs utlopp i Pyhäselkä.

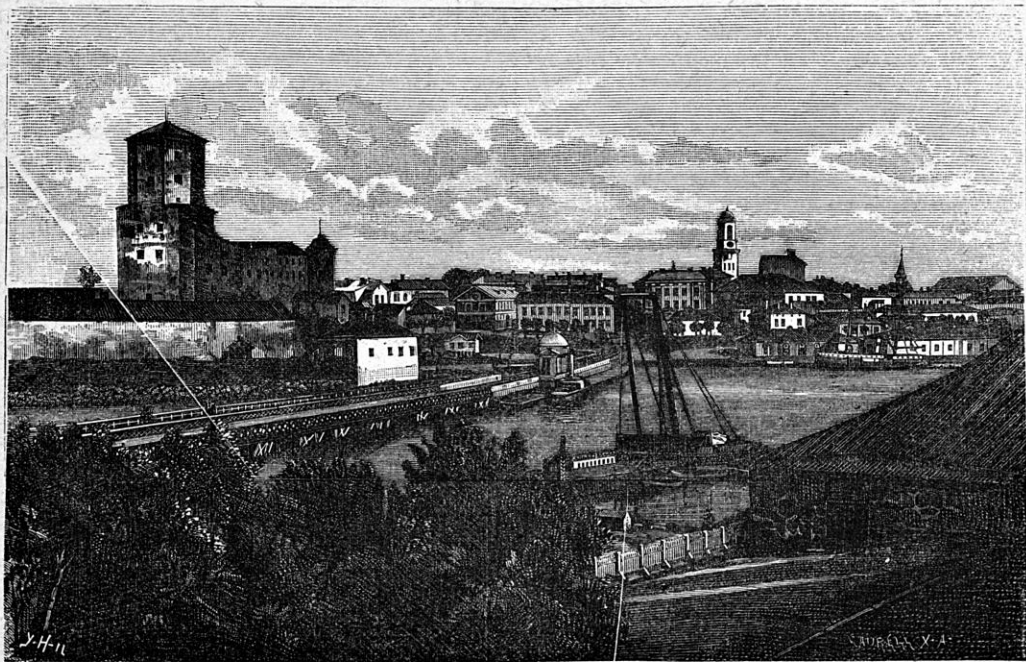

Bild 61. Viborg.

Städer. **Viborg**, vid Viborgska viken. Viborg är sedan gammalt Finlands förnämsta handelsstad. Där finnes *Viborgs slott*.

Keksholm, på en ö mellan Vuoksens norra mynningsarmar. — **Sordavala**, vid

7. Vasa län

omfattar kustlandet vid mellersta delen af Bottniska viken och sträcker sig österut till Keitele.

De många elfdalarna på den Österbottniska slätten hafva en bördig lerjord och

äro väl odlade. Storkyrö åkrar äro de största i Finland. Gårdarna äro väl byggda. De inre delarna af länet upptagas af skogar och kärr.

Städer. Nikolaistad, vanligen ännu kallad med det gamla namnet **Vasa**, vid Bottniska viken. Staden är välbyggd. — **Nykarleby**, vid Nykarleby-elf. — **Jakobstad**, — **Gamlakarleby**, — **Kaskö** och **Kristinestad** ligga alla vid Bottniska viken. — **Jyväskylä**, vid Jyväsjärvi strax N om Päijänne.

8. Uleåborgs och Kajana län

omfattar kustlandet vid norra delen af Bottniska viken samt för öfrigt hela det nordligaste Finland.

Från den låga kusten höjer sig landet smänligt om åt N och Ö. Landet upptages af ofantliga skogar samt milsvida kärr och mossar. Endast i kusttrakterna och vid elfstränderna finnas odlade bygger. I länet brännes mycket tjära, som i långa båtar forslas utför de strida elfvarna till städerna vid kusten.

I länets nordligaste del, **Lappland**, ströfva fjäll-lapparna omkringmed sina renhjordar, medan fiskarlapparna bo i kajan vid elf- eller sjöstränderna.

Fjällapparna uppslå sina kåtor om sommaren högre upp på tundrorna, men draga sig till vintern till de lägre skogstrakterna. Längre resor företaga lapparna endast om vintern på snön. Då spänna de renarna för små båtlika slädar, som kallas pulkor, och det bär af med god fart. Renen förser lappen med allt, hvad han behöfver. Dess kött och mjölk äro hans mat, af dess hud gör han sig kläder och täcken, af hornen förfärdigar han skedar o. s. v.

Städer. Uleåborg, vid Ule-elfs utlopp. Utför mycket tjära. — **Brahestad**, vid Bottniska viken. — **Kemi**, vid Bottniska viken strax utanför Kemi-elfs mynning. — **Torneå**, nära Torne-elfs utlopp. — **Kajana**, vid Kajana å.

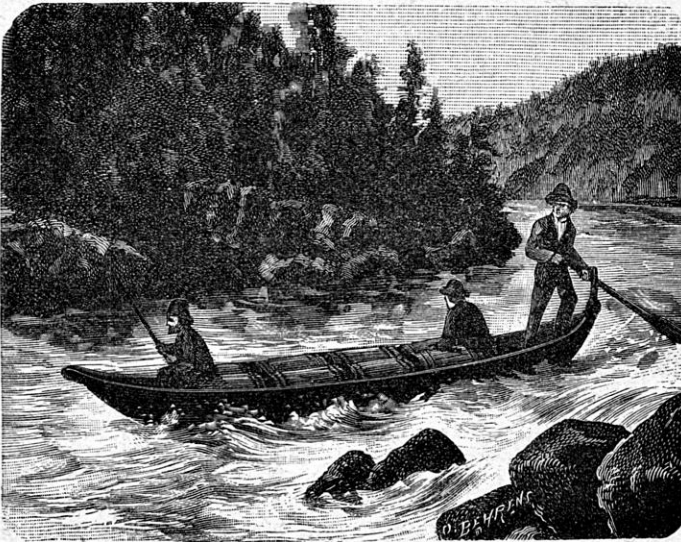

Bild 62. Tjårbåt.

Se noga på kartan, huru dessa landskap äro belägna!

Landskap.

Finland indelas sedan gammalt i nio landskap, nämligen: **Nyland**, **Egentliga Finland**, **Åland**, **Satakunta**, **Tavastland**, **Salvaks**, **Karelen**, **Österbotten** och **Lappland**.

Bild 63. Lappar.

Järnvägar.

Till många af Finlands städer kan man numera komma icke blott med ångbåt på hafvet vid kusterna eller på sjöar och kanaler inne i lan-

det, utan man kan färdas mycket snabbare med järnväg och det både vinter och sommar.

Från *Helsingfors* går en bana genom *Viborg* till Rysslands hufvudstad, *St Petersburg*. Från *Kouvola* station utgår åt N en lång bana genom *St Mickel* till *Kuopio* och en annan åt S till *Kotka* och nära *Fredrikshamn*. Dessutom gå mindre banor till *Borgå* och *Villmanstrand*.

Vidare utgå banor åt V till *Ekenäs* och *Hangö* samt *Tavastehus* och *Åbo*.

Norrut går järnvägen genom *Tammerfors* till *Vasa* samt till *Jakobstad*, *Gamla-karleby* och *Uleåborg*.

Dessutom byggas som bäst nya banor i östra Finland. Man kan således komma ganska långa vägar på järnväg i vårt land, och likväl äro Finlands järnvägar ännu en obetydlighet mot det ofantliga järnvägsnätet i de tätare befolkade och mer odlade delarna af Europa.

Ryssland.

Ryssland upptager hälften af Europa. Det omfattar hela den Osteuropeiska slätten från Norra Ishafvet i N till Svarta och Kaspiska hafven i S, från Östersjön i V till Urål-bergen och Urål-floden i Ö.

I Ryssland bo mest ryssar. Dessutom bo där många andra folk, såsom polakar och tyskar i V, finska folk i NO och turkiska folk i SO.

De förnämsta städerna i Ryssland äro *St Petersburg*, *Moskvå*, *Varsjava* eller *Warschau* och *Odessa* [adjässa].

St Petersburg ligger vid Nevås utflöde i Finska viken. Det är Ryssland hufvudstad där kejsaren bor. *St Petersburg* är en stor och vacker stad. — *Moskva* ligger midt i Ryssland. Det är den gamla hufvudstaden med 400 kyrkor, hvilkas kupoler lysa i granna färger. — *Varsjava* eller *Warschau* ligger vid Weichsel. Det är Polens förra hufvudstad. — *Odessa* [adjässa] är en stor handelsstad vid Svarta hafvet.

Sverige och Norge.

Sverige och Norge upptaga den Skandinaviska halfön. Sverige utgör den östra och större delen, Norge den vestra och mindre delen. De äro förenade under en gemensam konung.

I Sverige bo för det mesta svenskar och i Norge norrmän. Deras språk, svenskan och norskan, likna mycket hvarandra. — Dessutom bo längst i N finnar och lappar.

Sveriges förnämsta städer äro *Stockholm* och *Göteborg*.

Stockholm ligger mellan Mälaren och Östersjön. Det är Sveriges hufvudstad, där konungen bor. Staden ligger utmärkt vackert och har ett trefligt utseende. — *Göteborg* ligger nära Göta-elfs mynning. Det är Sveriges förnämsta handelsstad.

Norges hufvudsstad är *Kristiania*.

Kristiania ligger synnerligen vackert vid Kristiania-fjorden.

Bild 64. Ryssar.

Danmark.

Dänmark är ett litet land, som består af halfön *Jylland* och de *Danska öarna*. — Hvilka äro de största?.

Danmark har ett godt läge mellan Östersjön och Nordsjön samt vid de tre sunden Öresund, Stora och Lilla Bält.

I Danmark bo endast danskar. Deras språk, danskan, liknar mycket norskan och svenskan.

Danmarks hufvudstad är *Köpenhamn* eller *Kjöbenhavn*.

Köpenhamn eller *Köbenhavn* ligger vid Öresund. Det är en betydlig handelsstad.

Nederländerna.

Nederländerna eller *Holland* ligger vid sydkusten af Nordsjön kring Zuiderzee samt mynningarna af Rhein, Maas och Schelde.

Inbyggarna äro för det mesta holländare.

Nederländernas största stad är *Amsterdam*, dess hufvudstad är *Haag*.

Amsterdam ligger vid Nordsjökanalen, som leder från Zuiderzee till Nordsjön. *Amsterdam* är en af världens förnämsta handelsstäder. Mellan gatorna i staden gå kanaler. — *Haag* ligger nära Nordsjön. Det är en vacker stad och där bor konungen (nu drottningen).

Belgien.

Belgien ligger vid Nordsjön S om Nederländerna. Det är ett litet, men synnerligen tätt befolkadt land.

I Belgien bo två folk: de med tyskarna beslägtade flämerna i N och de med fransmännen beslägtade valloner i S. Alla bildade i landet tala och skriva franska.

Belgiens förnämsta städer äro *Bruxelles* [bryxäl] eller *Bryssel* och *Anvers* [angvär] eller *Antwerpen*.

Bruxelles eller *Bryssel* ligger midt i landet. Det är Belgiens vackra hufvudstad, där konungen bor. — *Anvers* eller *Antwerpen* är en af Europas viktigaste handelsstäder.

Storbritannien och Irland.

Det förenade konungadömet Storbritannien och Irland kallas äfven det **Britiska riket** och ännu vanligare **England**. Det omfattar i Europa de mellan Atlanten och Nordsjön belägna *Britiska öarna* — Hvilka äro de? —

Riket utgöres af de tre länderna *England*, *Skottland* och *Irland*. Men utom Europa har Storbritannien och Irland så stora besittningar i alla världsdelar, att det näst Ryssland är det största rike på jorden.

Nästan alla inbyggare i riket tala engelska.

I Storbrinnien och Irland finnas talrika stora städer. De förnämsta äro *London*, *Liverpool* [livrpol] och *Manchester* [mäntjästr].

London ligger vid Thames. Det är Englands hufvudstad och den förnämsta handelsstad i världen. *London* är jordens största stad; där bor dubbelt så mycket folk som i hela Finland. — *Liverpool* ligger vid floden Mersey nära Irländska sjön. Det är näst *London* den viktigaste handelsstaden. — *Manchester* ligger på vestsidan af Penninska bergen. Det är en af världens största fabriksstäder, med stora bomullsspinnerier.

I de stora handelsstädernas hamnar ser man hela skogar af master; öfver de stora fabriksstäderna och i hela landsbygden däromkring ser man skogar af tornhöga fabriksskorstenar.

Frankrike.

Frankrike omfattar den vestligaste delen af Mellaneuropa. Det sträcker sig från Nordsjön och Engelska kanalen i N till Medelhafvet och Pyreneerna i S, från Atlanten i V till Vogeserna och Vestalperna i Ö. Till Frankrike hör också ön *Corsica* i Medelhafvet.

I Frankrike bo hufvudsakligen fransmän. På *Corsica* bo italienare.

Bland Frankrikes många stora och vackra städer märkas främst *Paris*, *Marseille* [marsäj] och *Lyon* [liång].

Paris ligger vid Seine. Det är Frankrikes hufvudstad och förnämsta fabriksstad. Ingen stad kan i skönhet och prakt täfla med Paris. Det är också en stor stad och har ungefär lika många invånare som hela Finland. — **Marseille** ligger vid Medelhafvet. Det är Frankrikes viktigaste handelsstad. — **Lyon** ligger vid Saônes inflöde i Rhône. Där finnas storartade siden- och sammetsfabriker.

Schweiz.

Schweiz är ett litet, härligt land, till en stor del uppfyllt af Mellanalperna. Det sträcker sig från Rhein och Bodensjön i N till Valliser-alperna och Lago Maggiore i S, från Schweiziska Jura i V till Ortler-alperna i Ö.

Schweiz bebos i mellersta och större delen af tyskar, i V af fransmän, i SO af italienare.

Hufvudstaden i Schweiz heter *Bern* och ligger vid Aar.

Tyskland.

Tyskland omfattar den mellersta och östra delen af Mellaneuropa. Det sträcker sig från Östersjön och Nordsjön i N till nordranden af Alporna och Bodensjön i S. I V gränsar Tyskland till Nederländerna, Belgien och Frankrike, i Ö till Ryssland och Österrike-Ungern.

Tyskland utgör ett förbund af flere större och mindre riken. I spetsen för detta förbundsrike står den tyska kejsaren.

I Tyskland bo hufvudsakligen tyskar.

Bland Tysklands många betydande städer märkas *Berlin*, *Hamburg* och *Leipzig*.

Berlin ligger vid den lilla floden Spree. Det är Tysklands hufvudstad, där kejsaren bor. Berlin är en mycket stor och välbyggd stad. — **Hamburg** ligger vid Elbe. Det är en af Europas förnämsta handelsstäder. — **Leipzig** ligger i midten af landet. Det är en betydande handelsstad. Stor handel med böcker.

Österrike-Ungern.

Österrike-Ungern är ett stort land, som omfattar sydöstra delen af Mellaneuropa

samt skjuter långt in i Balkan-halfön. Det sträcker sig från Bodensjön och Ostalperna i V till de östligaste Karpaterna i Ö, från Erzgebirge, Sudeterna och öfre Weichsel i N till Adriatiska hafvet i S. Österrike-Ungern upptages i V och S af Ostalperna, i N och Ö af Böhmska berglandet och Karpaterna samt i mellersta delen af Ungerska slätten. Landet genomflytes af Donau och dess största bifloder.

Af namnet finner man att riket består af två hufvuddelar *kejsaredömet Österrike* och *konungariket Ungern*. Där bo många olika folk, såsom tyskar i V, tjecker och polakar i N, serber i S och magyarer [madjärer] i midten.

De förnämsta städerna äro *Wien* [vin], *Budapest* och *Triest*.

Wien ligger vid Donau. Det är Österrikes hufvudstad, där kejsaren bor. Wien är en mycket stor och vacker stad. — **Budapest** ligger på ömse sidor om Donau. Det är Ungerns hufvudstad. — **Triest** ligger vid Adriatiska hafvet. Det är Österrike-Ungerns förnämsta sjöhandelsstad.

Rumänien.

Rumänien ligger mellan Transsylvanska alporna och Karpaterna i N och V, mellan Donau i S samt Svarta hafvet och Donaus biflod Prut i Ö. Rumänien utgöres af två hufvuddelar: *Walackiet* i S och *Moldau* i N.

Hufvudbefolkningen är rumäner.

Hufvudstaden heter *Bukarest* eller *Bukuresjtsj*.

Bukarest ligger på Valackiska slätten. Där bor konungen.

Spanien.

Spanien upptager den östra och största delen af Pyreneiska halfön. — Af hvilka haf omges landet? — Hvilka berg och floder finnas där?

I Spanien bo för det mesta spanjorer.

Spaniens förnämsta städer äro *Madrid*, *Barcelona* och *Cadiz*.

Madrid ligger på en ödslig högslett midt i landet och är Spaniens hufvudstad. — **Barcelona** ligger vid Medelhafvet. Det är Spaniens förnämsta handels- och fabriksstad. — **Cadiz** ligger vid Atlanten. Därifrån hemta vi salt och vin.

På en klippudde vid Gibraltars sund

öarna *Sicilien* och *Sardinien* samt några mindre öar och ögrupper. — Hvilka äro Italiens gränser? — Hvilka dess berg och floder?

Uti Italien bo italienare.

Italien har ett stort antal märkliga

Bild 65. *Spanjorer.*

ligger den starka fästningen **Gibraltar**, som tillhör England.

Portugal.

Portugal är ett litet land utmed vestkusten af Pyreneiska halfön.

Där bo portugiser, hvilka äro beslägtade med spanjorerna.

Portugals hufvudstad *Lissabon* eller *Lisboa* ligger vackert vid Tejos mynning.

Italien.

Italien utgöres af *Apenninska halfön*,

städer. De flesta äro mycket gamla. Där finnas vackra och egendomliga byggnader samt dyrbara konstverk.

De mest bekanta äro: *Rom* eller *Roma* [råma], *Neapel* eller *Napoli*, *Milano*, *Genua* eller *Genova* [dsjenåva] och *Venedig* eller *Venezia*.

Rom ligger vid Tiber. Det är Italiens hufvudstad, där konungen bor. Där bor också „den heliga faderh“, påfven. Rom är rikt på härliga minnen från alla tider — **Neapel** ligger underbart vackert vid Neapelbugten. Det är Italiens största stad. — **Milano** ligger på

Bild 66. *Italienare.*

Lombardiska slätten. Där finnes en praktfull domkyrka, byggd af hvit marmor. — **Genua** vid Genua-bugten och **Venedig** vid Adriatiska hafvet äro sedan gammalt berömda handelsstäder med präktiga marmorpalats.

Turkiet.

Turkiet upptager numera endast den mellersta delen af Balkán-halfön. Landets styresman kallas sultán.

Turkarne äro hufvudfolket, men utom dem bo i Turkiet flere folk, såsom bulgarer och greker i Ö samt albanser i V.

Bild 67. *Turkar.*

Turkiets hufvudstad är *Konstantinopel*.

Konstantinopel ligger utomordentligt vackert vid Bosporen. Sultanen bor där och eger många vackra palats. Konstantinopel är också en stor handelsstad.

Grekland.

Grekland omfattar sydliga delen af *Balkán-halfön*, den stora ön *Eubea*, ögrupperna *Kykladerna* och *Joniska öarna* samt flere andra öar.

Grekerna äro afkomlingar af de forna, berömda grekerna.

Greklands hufvudstad är *Atén*.

Atén ligger nära Egeiska hafvet. Där bor konungen. I Atén finnes vackra minnesmärken från forna dagar.

Bulgarien.

Bulgarien ligger på ömse sidor om Balkán. Det stöter i N till Donau, i Ö till Svarta hafvet.

I Bulgarien bo mest bulgarer.

Bulgariens hufvudstad är *Sofia*; där bor fursten.

Serbien.

Serbien ligger vid Donau och kring dess biflod Moráva.

I Serbien bo serber.

Hufvudstaden *Belgrad* ligger vid Donau.

Montenegro.

är ett litet bergigt land nära Adriatiska hafvet.

Asien.

Ryska Asien.

Det till Ryssland hörande nordliga Asien utgöres af tre stora land: *Sibirien* med *Amúrlandet*, *Turán* med *Kirgisiersteppen* och *Kaukasien*.

1. **Sibirien** utgöres af hela norra Asien till Centralasiens randberg och Amúrflo den i S.

På de ödsliga tundrorna och i de stora skogarna uppehålla sig här och där renherdar och jägarefolk. Flodstränderna äro litet uppodlade af ryssar. I bergverken arbeta förbrytare.

Sibliens förnämsta stad är *Irkutsk* vid Jenisejs biflod Angará.

2. **Turán** omfattar låglandet från Kaspiska hafvet i V till Altai och Pamír i Ö.

På stepperna i N ströfva kirgiser med sina hjordar af får, hästar och kameler. I de sydliga trakterna ströfva röfvande turkmänner.

3. **Mesopotamien** är ett stepp- och ökenland, glest bedödt af araber. Mesopotamien var Abrahams hemland.

Bild 68. Kirgiser.

Hufvudort är *Taschkent* nära Syr-Darjá.

3. **Kaukasien** upptager det breda näset mellan Svarta och Kaspiska hafven.

På stepperna i N och Ö öster ströfva turkiska nomadfolk. I fjälldalarna och längre åt V bo vackra, krigiska kaukasusfolk. Nära Kaspiska hafvet finnas petroleumkällor.

Hufvudort är *Tiflis* vid Kurá-floden.

Turkiska Asien.

Till det under Turkiet lydande vestra eller **Främre Asien** höra fem land: *Mindre Asien*, *Armenien*, *Mesopotamien*, *Syrien* och en del af *Arabien*.

1. **Mindre Asien** omfattar den stora halfön samt öarna därinvid. — Hvilka äro de största?

I kusttrakterna bo greker, inne i landet bo turkar.

Största handelsstaden är *Smyrna* vid Egeiska hafvet.

2. **Armenien** är deladt mellan tre riken: Ryssland, Persien och Turkiet.

Armenierna äro driftiga handelsmän, som mycket öfvergifvit sitt land. I S bo röfvande kurder.

Bagdad vid Tigris var förut en rik och mäktig stad.

4. **Syrien** utgör höglandet från Medelhafvet i V till Mesopotamiens lågland i Ö. Sydliga delen heter *Palestina*.

I Syrien bo nu araber. — Huru kallas Palestina i bibliska historien? Hvad berättas där om landet och folket?

De märkligaste städerna äro *Jerusalem* och *Damaskus*.

Jerusalem i södra Palestina är en helig stad för alla kristna, ty där lefde och dog Frälsaren. Vid påsktiden komma dit tusentals pilgrimmer för att bedja på Frälsarens graf i den „heliga grafvens kyrka“. — *Damaskus* ligger i en härlig oas i öknen. Det kallas „Österlandets öga“.

5. Af **Arabien** höra endast kusterna vid Röda hafvet och Persiska viken till Turkiet.

I de fruktbarare bergstrakterna nära kusten bo åkerbrukande fellah-araber. Där odlas det bästa kaffe och goda dadlar.

Bild 69. Kvist af kaffeträdet.

I de inre öken- och stepplanden ströfva beduinerna med sina ypperliga hästar, sina kameler och fårjordar.

Mekka ligger i vestra Arabien.

Kalkutta ligger vid Ganges mynning. Det är Indiens hufvudstad, där den engelska vicekonungen bor. — *Bombay* ligger på en ö vid Malabarkusten. Det är en stor handelsstad.

Bild 70. Araber.

Mekka är profeten Mohameds födelsestad. Därför komma årligen stora karavaner af mohamedanska pilgrimmer till denna deras heliga stad.

Iran.

Irans högland är deladt mellan tre riken: *Persien* i V, *Afganistán* i NO och *Belutsjistan* i SO.

Perserna äro ett mera bildadt folk. Afganerna och belutsjerna äro krigiska herdefolk.

Teherán, S om Elburs, är Persiens hufvudstad, där sjachen (= konungen) bor.

Främre Indien.

Främre Indien utgöres af tre hufvuddelar: *Hindostáns lågland*, *Dekans högland* och ön *Ceylon*. Nästan hela landet tillhör England, hvars drottning därför kallas kejsarinna af Indien.

Indien är ett af de rikaste och tätast befolkade land. Inbyggarna kallas hinduer.

Landet har många mycket stora städer. De förnämsta äro *Kalkutta* och *Bombay* [bombä].

Bortre Indien.

Bortre Indien med halfön *Malakka* är också ett mycket rikt land. Det är deladt mellan England, som innehar vestra delen, Frankrike, som råder öfver östra delen, och det inhemska riket *Siam* i midten.

Inhöfdingarna kallas indokineser och delas i flere folk. Siameserna äro de förnämsta.

Ostindiska övärlden.

Af de Ostindiska öarna höra större delen af Stora och Små Sunda-öarna och Molukkerna till Nederländerna samt Filipperna till Spanien. Alla dessa öar äro särdeles rikt utrustade af naturen.

Infödingarna äro malajer. Några malajfolk äro ännu grymma menniskoätare.

Kina.

Det Kinesiska riket är ofantligt stort och det folkrikaste på jorden. Det utgöres af *Egentliga Kina* och *Kinas biländer* i Centralasien.

Kineserna äro ett arbetsamt, måttligt och sparsamt folk.

Bild 71. *Qvist af tebusken.*

Kina är ett rikt och utomordentligt väl odladt land. Härifrån hemtas isynnerhet te och silke.

Egentliga Kina har många och synnerligen stora städer. De märkligaste äro *Peking* och *Sjanghai*.

Bild 72. *Kineser.*

Peking ligger på slätten i N. Det är Kinas hufvudstad, där kejsaren bor. — *Sjanghai* ligger vid ostkusten. Det är den af europeerna mest besökta handelsstaden.

De kinesiska biländerna i Centralasien äro *Tibet*, *Mongoliet* och *Ostturkestan*.

Korea.

Halfön Korea utgör ett skildt konungarrike.

Japan.

Japan är ett fullkomligt örike, som består af många stora och små öar. — Hvilka äro de största?

Landet är rikt af naturen och därtill väl odladt af de flitiga japaneserna. De äro nu Asiens mest bildade folk.

Japans hufvudstad är *Tokió* på ostkusten af Nippon. Där bor kejsaren eller mikadon.

Afrika.

I Nordafrika finnas fem länder: *Egypten*, *Tripolis*, *Tunis*, *Algeriet* [alsjeriet] och *Marokko*. Egypten och Tripolis lyda under Turkiet, Tunis och Algeriet under Frankrike och Marokko är ett eget rike, styrdt af en sultan.

Befolkningen utgöres af araber och berber. Egypten är tack vare Nilens öf-

versvämningar sedan gammalt känt som ett mycket fruktbart land. Där finnas märkvärdiga minnesmärken från forna dagar.

De förnämsta städerna i Nordafrika äro *Kairo* och *Alexandria*.

Kairo ligger vid Nilen. Det är Egyptens hufvudstad. — *Alexandria* ligger vid Nilens vestra mynning. Det är Afrikas förnämsta handelsstad.

I det inre Sudän finnas små negerstater. Kustlandet längst i V, som kallas *Senegambien*, samt kusterna vid Guinea-bugten tillhöra engelsmännen, fransmännen och tyskarne. *Abessinien* bildar ett eget rike.

Svarta, krushåriga negrer utgöra hufvudbefolkningen i Sudän. Abessinierne äro beslägtade med araberna. Tusentals

olyckliga negrer släpas som slafvar till Asien.

I Sydafrika finnes också en mängd föga kända negerriken i det inre landet. Nyligen har där af europeer bildats *Kongostaten* kring Kongofloden till Tanganjika i Ö. Bland europeernas besittningar i kusttrakterna märkes främst *Kaplandet*, som tillhör engelsmännen. På ostkusten herskar en arabisk sultan i *Sansibar*.

Sydafrika är hufvudsakligen bebodt af negerfolk, bland dem kafrer i SO och hottentotter i SV.

Kapstaden, vid foten af Tafelberget, är den förnämsta staden i Sydafrika.

Bland Afrikas öar bildar *Madagaskar* ett eget rike, alltid styrdt af en drottning. *Kananerna* tillhöra Spanien, *Azorererna*, *Madeira* och *Kapverdeäarna* Portugal.

Hufvudbefolkningen på Madagaskar utgöres af malajer, på de andra öarna af europeer.

Amerika.

Då Kristoffer Kolumbus för 400 år sedan upptäckte Amerika, bodde i denna

Bild 74. Indianer.

världsdel människor med rödbrun hudfärg, hvilka Kolumbus kallade indianer. De

lefde då liksom än i dag i de mellersta delarna af jordbruk och hade där ordentliga riken och städer. Men i de nordligare delarna af Nordamerika och de sydligare och östligare delarna af Sydamerika lefde de af skogens djur och vilda frukter.

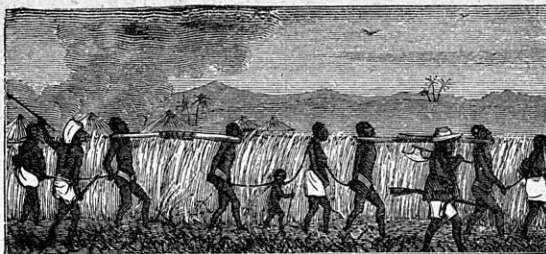

Bild 73. Slafdrift i Afrika.

Vid Ishafvets kuster, bo ännu eskimåer, hvilka från sina små skinnbåtar, kajaker, jaga stora hafsdjur.

Bild 75. Eskimåer.

Nu utgöra europeer, isynnerhet engelsmän, spanjorer och portugiser hufvudbefolkningen i Amerika. Också äro negererna i de östliga delarna ganska talrika. De hafva under tidernas lopp ditsläpats som slafvar från Afrika.

I. Nordamerika, Grönland,

den stora is- och snöbetäckta ön i Norra Ishafvet, tillhör Danmark.

Inbyggarna äro eskimåer och ett fåtal danskar.

Britiska Nordamerika

omfattar hela norra delen af Nordamerika till de Canadiska sjöarna i S. Detta stora,

men ytterst glest befolkade land tillhör engelsmännen. Den förnämsta delen af landet är *Canada*, som ligger kring St Lawrence-floden.

Inbyggarna vid Ishafskusten äro eskimåer, sydligare europeer och indianer.

Förenta staterna.

Förenta staterna utgöra det största och mäktigaste riket i Nya världen. Det omfattar hela den mellersta delen af Nordamerika och är nästan så stort som Europa. Förenta staterna bilda ett förbund af 40 större och mindre stater.

Förenta staternas inbyggare utgöras mest af europeer, som öfverflyttat till Nya världen. Det allmänna språket är engelska. I några trakter bo ännu indianer.

Förenta staterna hafva många stora städer. Bland dem märkas: *Washington* [oåsjngtn], *New-York* [nju-järk], *Philadelphia* [filadelfia] och *Chicago* [tsjikägå].

Washington ligger nära ostkusten. Det är Förenta staternas hufvudstad. — *New-York* ligger vid Hudsonfloden. — Det är en af världens största handels- och fabriksstäder. — *Philadelphia* ligger nära ostkusten. Det är en mycket stor fabriksstad. — *Chicago* ligger vid Michigan. Det är en stor handelsstad.

Mexiko.

Mexiko ligger S om Förenta staterna mellan Mexiko-golfven och Stilla hafvet.

Inbyggarna äro mest en blandning af indianer och spanjorer. Det allmänna språket är spanska.

Hufvudstaden, *Mexico*, ligger högt uppe på högslätten.

Centralamerikas stater

äro fem och upptaga det smala landet mellan Caribiska-hafvet i N och Stilla hafvet i S.

Inbyggarna utgöras liksom i Mexico af indianer och spanjorer.

Vestindien.

De af naturen rika Vestindiska öarna äro delade mellan europeiska stater. Spanjorerna ega de största besittningarna, nämligen *Cuba* och *Puertorico*. Engelsmännen inneha *Jamaica*, *Bahama*-öarna och flere af de Små Antillerna. Dessutom hafva holländarne och danskarne några små öar. På *Haiti* finnas två negerstater.

Befolkningen utgöres hufvudsakligen af negrer, därefter af europeer.

Den förnämsta staden är *Havana* på ön Cuba.

II. Sydamerika.

Den vestra delen af Sydamerika upptäcktes och togs först i besittning af spanjorerna. Därför finnas där flere riken, hvilkas inbyggare äro en blandning af indianer och spanjorer och där talas spanska. Dessa äro:

Venezuela, längst i N vid Caribiska hafvet.

Columbia, längst i NV vid Caribiska och Stilla hafvet.

Eqvador, vid eqvatorn och Quitos högslätt.

Perú, vestra kustlandet till Arica-bugten. Hufvudstaden, *Lima*, ligger nära Stilla hafvet.

Bolivia, SO om Perú, upptages mest af Titicacas högslätt.

Chile, [tijile], en lång kustremsa vid Stilla hafvet från Arica-bugten i N till Eldslandet i S.

Argentina, längst i SO, omfattar Pampas och Patagonien.

Hufvudstaden, *Buenos Ayres*, ligger vid Rio de la Plata. Det är Sydamerikas största handelsstad.

Uruguay, mellan floden Uruguay och Atlanten.

Paraguay vid Paraguay och Parana.

Den östra delen af Sydamerika upptäcktes och intogs först af portugiserna. Därför talas där portugisiska.

Brasilien.

Brasilien är det största riket i Sydamerika. Det omfattar Brasiliens högland och nästan hela Selvas.

Inbyggarna utgöra en blandning af indianer och portugiser. Negrerna äro här talrika, emedan de blifvit införda för de stora kaffeplantagernas skuld.

Rio de Janeiro ligger vid en härlig vik af Atlanten. Det är Brasiliens hufvudstad. Därifrån utföres det mesta kaffet i världen.

liga inbyggarna utgöras af mörka, krushåriga och långskäggiga australnegrre. Deras antal minskas år för år och på flere ställen hafva de alldeles dött ut.

Nu består Australlandets befolkning hufvudsakligen af europeer från många land, men mest engelsmän. Därför är engelskan det allmänna språket.

De inre delarna af Australlandet äro ännu föga kända. Kustrakterna utgöra engelska kolonier.

De största städerna äro *Sydney* [siddni] på ostkusten och *Melbourne* [mällbörn] på sydkusten. Därifrån föres till Europa ofantligt mycket ull.

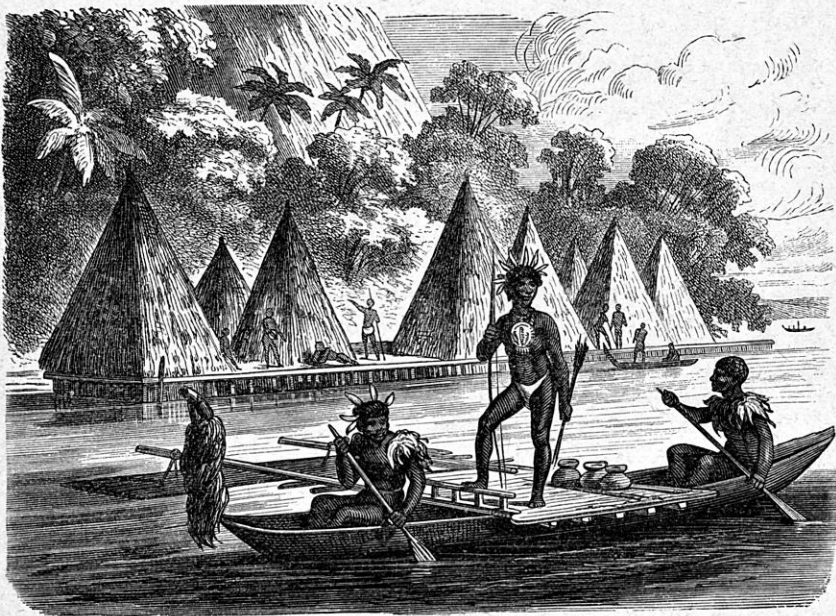

Bild 76. *Papuas.*

Guayana.

ligger i Guayanas högland. Det är deladt mellan Frankrike, Nederländerna och England.

Australien.

I. Australlandet.

Australien har ännu senare än Amerika blifvit bekant för europeerna. De ursprung-

II. Australiens övärld.

Hela Melanesien bebos af svarta, långhåriga och långskäggiga papuas.

Polynesien bebos af malajer med brungul hudfärg. Men Nya Zeeland är numera för det mesta bebodt af europeer, isynnerhet engelsmän.

De flesta af Australiens öar tillhöra europeiska riken. *Sandwichs*-öarna utgöra ett eget konungarike.

Rättelser.

Sid. 8 Bild 19 är vänd upp och ned.

„ 35 högra spalten rad 7 nedifrån står lätt, — läs: tätt.

„ 36 högra spalten rad 13 nedifr. står **Parany**, läs: **Paraná**.

I tredje och fjärde halfarken äro ordningsnumren på bilderna omkastade.
